بەسیاسەتێکی کۆمەڵایەتی داڕێژراو دەتوانین

سیاسەتی کۆمەڵایەتی بریتییە لە کۆی تێڕوانینە سۆسیۆلۆژی و فەلسەفییەکانی هەر دەوڵەتێك بەرامبەر بە کۆمەڵگەکەی و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی. یا بەمانایەکی تر بریتییە لە کۆمەڵێك ستراتیژییات و ڕێوشوێنی بەکارهاتوو بۆ دەستەبەرکردنی ئامانجگەلێکی دیاریکراو، یا دەشێ بڵێین کۆمەڵێك ئامرازی ستراتیژیین کە بۆ دەستنیشانکردنی واقیعی کۆمەڵگە و دیاریکردنی ئەلتەرناتیڤە جیاوازەکان وەگەڕ دەخرێن. بۆیە ناکرێ باس لەژیانی کۆمەڵایەتی هیچ کۆمەڵێك بکەین بەبێ وەها سیاسەتێك.

دوارۆژێکی گەش بۆ کۆمەڵگەکەمان دابین بکەین

پرۆفیسۆر(د.فوئاد ئیبراهیم سەراج):

نە لە کۆمەڵگەی کوردی و نە لەعێراقیشدا سیاسەتێکی کۆمەڵایەتی نابینم

لە پێوەند بــە گرنگی وەها مەســـەلەیەك کە دوارۆژی وڵات و کۆمەڵگەی پێوە بەســـتراوە مامۆســـتای زانکۆی ســـەلاحەدین پرۆفسۆر (د.فوئـــاد ئیبراهیم ســـەراج) کە هەڵگری بڕوانامـــەی دکتۆرایە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریـــکا، ئـــەو لایەنە باشـــتر ڕووندەکاتەوە و دەڵێ: ڕاستە شتێك هەیە پێیدەوترێ (سیاسەتی کۆمەڵایەتی) و سۆسیۆلۆجیاش کە زانستێکی یەکجار گرنگە لە پێوەند بەم بابەتەوە، بەپێوەری زانستیانەی ورد لەم باسە دەکۆڵێتەوە. سیاسەتی کۆمەڵایەتیش بابەتێکی پانوپۆڕ و بەرفراوانە، هەموو لایەنێکی ژیانی کۆمەڵایەتی دەگرێتەوە، بەتایبەتیش دیاردە و پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و زۆر لایەنـــی دیکە. کۆمەڵگـــەش ڕۆژ بە ڕۆژ لە گـــۆڕان دایە، بەم پێییەش زۆر لایەنی کۆمەڵایەتی هەیە لەگەڵ ڕۆژگاردا لە کەڵك دەکەون یا هەر مانەوەی ئـــەم جۆرە پێوەندیانە زیان بە پێشـــکەوتنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگە دەگەیەنێت، لێرەوەیە کە سیاسەتی کۆمەڵایەتی بەو پێوەندیانەدا دەچێتـــەوە و کۆمەڵگە ئامادە دەکات کە ئەو پێوەندیانە تێپەڕێنێ، بە مەبەستی پێشخســـتنی کۆمەڵگەکە. بۆیە دەوڵەت دەبێ بەپێـــی سیاســـەتێکی داڕێژراوەوە، نـــاوە ناوە بەپێـــی پلان، بـــە بارودۆخـــی کۆمەڵایەتیدا بچێتـــەوە.. دیارە بۆ ئەوەی وردتر لە باســـەکە بڕوانین پێویســـتە پێناسەی زانســـتیانەش بۆ ئەم چەمکـــە بکەین، بـــۆ ڕوونکردنەوەی ئەم لایەنەش مامۆستا (شـــەهلا وەلی جەبار) کە مامۆستای کۆمەڵناسی زانکۆی سەلاحەدینە دەڵـــێ: پرۆفیســـۆر مارشـــاڵ «بەمجـــۆرە پێناسەی سیاســـەتی کۆمەڵایەتی دەکات، کە سیاســـەتی حکومەتە و کۆمەڵێـــك پەیڕەو و پرۆگرام لەخۆ دەگرێت و بۆ دەســـتەبەرکردنی بیمـــەی کۆمەڵایەتـــی و مســـۆگەرکردنی خزمەتگوزارییەکان و.. تاد، دادەنرێت. هەروەها لەبەر ڕۆشنایی ئەو پێناســـەیەی کە (کۆلێر) لە کتێبەکەیدا بەناوی (ئابووریبوونی سیاسەتی کۆمەڵایەتـــی)، هەوڵ دەدەین پێناســـەیەکی گونجاو بخەینـــە ڕوو کە تێیدا جەخت دەکاتەوە لەسەر ئەوەی کە سیاســـەتی کۆمەڵایەتی بە شێوەیەکی زۆر جددی لەگەڵ مەسەلە سیاسییە هەنووکەییـــەکان تێکچڕژاوە. بـــەڵام لەڕووی مێژووییشەوە، چەمکی سیاسەتی کۆمەڵایەتی (Social Policy) لەسەدەی (١٩) لەنێو شۆڕشی پیشەسازی و دەرکەوتنی کۆمەڵگەی ســـەرمایەداری هاتە ئاراوە، ئەوکات پێیدەوترا (مەســـەلە کۆمەڵایەتییەکان) وەك نیشانەیەك بـــۆ دەرکەوتنـــی پێوەندی نێوان خـــاوەن کار و کرێـــکار، هەروەها گرفتە کۆمەڵایەتییەکان کە بە پیشەســـازی بوون لەگەڵا خۆیدا هێنابوونی. ئینجـــا سیاســـەتی کۆمەڵایەتـــی بوارێکـــە پێوەندییەکی توندی بـــە ئایدیۆلۆژیاوە هەیە و بەئامانجی دۆزینـــەوەی ڕێگەچارەی گونجاو یـــان کەمکردنـــەوەی ئاکامی کێشـــەکان، بۆ باشـــترکردنی ڕەوشـــی ژیانی کۆمەڵایەتیی و ئابـــووری و تەندروســـتی، ئەوا سیاســـەتی کۆمەڵایەتی هاتووەتە ئاراوە. لەمەوە مومکینە بتوانرێـــت چەمکی سیاســـەتی کۆمەڵایەتی لەبەر ڕۆشـــنایی ئەو ڕاستییانەی لای خوارەوە ڕوون بکرێتەوە:

١. سیاســـەتی کۆمەڵایەتـــی چالاکـــی و جموجۆڵێکـــی لەخۆوەیـــی نییە کە پشـــت بە شـــێوازی ئەزموونکردن و هەڵەکردن ببەستێت، بەڵکو ڕێوشوێنێکی ئەقڵانی پلان بۆ داڕێژراوە، کە سەرەداوی کێشەکان، میکانیزم و ئامانج لە دۆزینەوەی ڕێگەچارە، دەستنیشان دەکات.

٢. سیاســـەتی کۆمەڵایەتی شوناســـی خۆی لە ئایدیۆلۆژیـــای ئەو کۆمەڵگەیە وەردەگرێت کـــە مەبەســـتە لەســـەری پراکتیـــزە بکرێت. بۆیەلێپرســـینەوە بابەتییـــەکان ســـەبارەت بە گشتاندنی پێناسەیەکی دیاریکراوی سیاسەتی کۆمەڵایەتی لەسەر کۆمەڵگەیەك کە کەلتووری جیاجیای تێدایە، ئاگادارمان دەکەنەوە.

٣. بەشێوەیەکی گشتی سیاسەتی کۆمەڵایەتی لە کێشـــە هەنووکەییەکانـــی کۆمەڵگەیەکی دیاریکـــراو لـــە زەمەنێکی دیاریکـــراو، جودا نییە. ئالێرەدا تێبینی دەکرێت کە ئامانجەکانی سیاسەتی کۆمەڵایەتی جەخت لەسەر کۆمەڵێك کێشـــەی دیاریکـــراو لە ماوەیەکـــی زەمەنی دیاریکراو، دەکاتەوە وەك (خوێندن، تەندروستی، کار، شوێنی نیشـــتەجێبوون)، کە ئەولەوییەتی هەریەکێك لەم بوارانە لـــە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ یەکی تر جیاوازە، کەواتە چەمکی سیاســـەتی کۆمەڵایەتی لەلایەکەوە چەمکێکی لێکچڕژاوە کە کردە، ڕێوشوێن، تەشریعات و ڕێکخستنگەلێك لەخۆ دەگرێـــت و ئامانجی دەســـتەبەرکردنی گەشـــەپێدانی کۆمەڵایەتییـــە. هەروەهـــا چەمکێکـــی ڕێژەییە، چونکە بە پێشـــکەوتن، دواکەتن و پێداویســـتییەکانی کۆمەڵگە ئەویش دەگۆڕدرێت و گەشەی پێدەدەرێت.

ئەو کۆمەڵگەیانەی کە سیاسەتی کۆمەڵایەتیان نییە چارەنووسیان چییە یان بەلایەنی کەمەوە ئاسۆی دوارۆژیان بە چ ئاقارێکە؟

چ دەوڵەتێـــك ئەوەنـــدە لـــە غەفڵەتدایـــە کە ئـــەم لایەنـــە زێـــدە گرنـــگ و پـــڕ بەهایە فەرامۆش دەکات و ســـتراتیژییەتێکی نییە بۆ بەڕێوەبردنـــی کۆمەڵگەکەی..پرۆ فیســـۆر(د. فوئـــاد) لەمبارەییەوە دەڵـــێ: کۆمەڵگەیەك کـــە سیاســـەتێکی کۆمەڵایەتـــی نەبـــێ کارەســـاتی لێدەقەومێ. مەبەستم ئەوەیە سەر لەبـــەری کایەکانی ئابووری و ڕۆشـــنبیری و

مامۆستا (شەهلا جەبار وەلی):

زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیا سیاسەتێکی کۆمەڵایەتی داڕێژراویان هەیە

کۆمەڵایەتییەکەی پشێوی و بێسەروبەری تێدەکەوێ. لەڕووی سیاسەتی ناوخۆ و دەرەوەشی دووچاری پەشۆکان و هەڵچوون و داچوون دێت. بێگومان ئەوەش ڕەنگدانەوەیەکی سلبی دەبێ لەسەر کەسایەتی تاك و خێزان، هەر وەك ئێستاکە لە کۆمەڵگەی عێراقیدا دەیبینین کە چ پشێوییەك دووچاری عێراقییەکان بۆتەوە. خۆ ئەگەر بگەڕێینەوە دواوە، دەبینین کە یۆنانییە کۆنەکان بایەخێکی تایبەتی و زۆریان بە زانینی ڕەفتاری کۆمەڵایەتیانە و پاڵنەرەکانی مرۆڤ دەدا. ئەوان پێش ئەوەی بایەخ بە ڕۆڵی پێوەندییە سیاسییەکان و پابەندبوونە تایەفەیی و ئایینی نەژادی بدەن، زۆریان بایەخ بە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەدا. هەر لەبەر ئەوەشە دەبینین کە کەسایەتی زۆر دیاریکراو و تایبەتمەند لە وڵاتی گریك دەرکەوتن، کە دەسکەوتی یەکجار گەورە و گرنگیان بۆ کۆمەڵگەی یۆنانی و جیهانیش بەدەستهێنا..

بە بڕوای مامۆستا (شەهلا)ش: زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکان بۆ گەیشتن بە خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی لە حوکمکردنیاندا پەیڕەو لە سیاسەتی کۆمەڵایەتی دەکەن و پێیانوایە بۆ دەستەبەرکردنی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و بەشینەوەی سەرچاوە ماددی و مرۆییەکان بەسەر هاووڵاتیانیاندا پێویستییان بە بوونی سیاسەتی کۆمەڵایەتی هەیە. هەروەها لە وڵاتانی تری تازە گەشەسەندوشدا خەریکە دەرك بە پێویستیبوون و زەرورەتی ئەم بابەتە بکەن و لە وڵاتێکی وەك تونس پەیڕەوی لێکراوە، هەروەها میسر و وڵاتانی کەنداو هەنگاوە یەکەمییەکانیان سەبارەت بە پەیڕەوکردنی سیاسەتی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەکانیان، هاویشتووە.. سەبارەت بەوەش کە پایەکانی ئەم سیاسەتە دەبێ لەسەر چ بنەمایەك دابڕێژرێت (د.فوئاد) پێیوایە کە لە پرۆسەی بنیادنانی کۆمەڵایەتیدا پایە و توخمی گرنگ هەن کە هەر دەوڵەتێك دەبێ پەیڕەوی لێبکات، لەوانە بنیادی پەروەردە، بنیادی کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری، ئابووری.. تاد ئەوانە شێواز و ئامرازی ئەو سیاسەتەن. بەڵام چۆنیان دادەڕێژیەوە، بۆچ ئامانج و مەبەستێك دایاندەڕێژیتەوە، ئەوە گرنگە، تەنانەت هەر زۆر ترسناکیشە. کۆمەڵگە بەو ئامرازانە ڕێکدەخرێ. ئینجا سەرەتاکەش لە قوتابخانەوە دەستپێدەکرێ، پاشان دەگوێزرێتەوە بۆ خێزان، ئەوجا یەکە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەش، کە بۆ بەدیهێنانی کۆمەڵگەیەکی دیموکراسیانە لە عێراقی تازەدا زۆر گرنگە. ئەمەش مانای وایە، یەکەم «چاوخشاندنەوە بە بنیاد و پێکهاتی کەسایەتی منداڵ. دووەم « چاوخشاندنەوە بە بنیادنانەوەی پێکهاتی کەسایەتی مامۆستا و فەراهەمکردنی سەربەخۆیی بۆ مامۆستا. سێیەم: سەربەخۆیی بوونی بواری فێرکردن و بە دیموکراسیکردنیشی لە هەموو ئاستەکانی سەرەتایی و ناوەندی و زانکۆدا.

ئایا ئێمەی کورد سیاسەتێکی کۆمەڵایەتیمان هەیە؟

کۆمەڵگەی کوردەواریمان نزیکەی بیست ساڵێکە لەژێر چەپۆکی ڕژێمی سەرکوتکەر و وێرانکەری بەعس ڕزگاری بووە، کورد حکومەت و دەسەڵاتی سیاسی خۆی هەیە و ئیدارەی ئەم وڵاتە دەکات، پرسیارەکە لێرەدا ئەوەیە ئایا ئێمە سیاسەتێکی کۆمەڵایەتیمان هەیە؟ (د.فوئاد) دەڵێ: نا نەخێر، نە لە کۆمەڵگەی کوردی و نە لە عێراقیشدا سیاسەتێکی کۆمەڵایەتی بە مانای وشە نییە. هۆیەکانیش زۆرن، ڕیشەکەی بۆ سەرەتاکانی سەدەی بیست دەگەڕێتەوە. هەندێ لایەنی ئەم مەسەلەیە پێوەندی بە پێگە و ڕۆڵی ژنی کوردەوە هەیە. تاوەکو ژن لە کۆمەڵگە دا، لە ناو خێزاندا ئازادی خۆی بە دەست نەهێنێ، هیچ سیاسەتێکی کۆمەڵایەتی سەرکەوتنێکی وەها بەدەستناهێنێ. لە بیرشمان نەچێ پیاویش لە زۆر بواردا، بارگرانییەکی زۆری لە سەر شانە. دەبێ ڕەچاوی هاوسەنگی ئەرك و مافی هەروولا بکرێت. بێجگە لەوەی کە ئێمە زۆر کێشەی کۆمەڵایەتیمان هەیە وەك زۆری منداڵ و زۆری ژمارەی ئەندامانی خێزان و کۆچ و.. تاد ئەوانە لە داڕشتنی سیاسەتی کۆمەڵایەتیدا دەبێ حسابی ورد و زانستیانەیان بۆ بکرێت. ئەوجا لە داڕشتی سیاسەتی کۆمەڵایەتیدا دەبێ دوو شتی زۆر گرنگ ڕەچاو بکرێت: یەکەم ئەوەیە کاتێك دەسەڵاتی سیاسی ئەم سیاسەتە دادەڕێژێ دەبێ بە هاوکاری و هەماهەنگی هەموو چین و توێژەکانی گەل بێت و ڕەچاوی ماف و ئیمتیازاتی چینایەتی و کۆمەڵایەتیان بکات. دووەم ئەوەیە سیاسەتی کۆمەڵایەتی بۆ کێ و بۆ چ ئامانجێك دادەڕێژرێ. ئایا چۆن دەڕوانرێتە ڕۆڵی ژن لە کۆمەڵگەدا، چ ستراتیژییەتێکی دەبێ بەرامبەر ڕێکخستنی خێزان، پەروەردە و فێرکردن، دابونەریتە کۆمەڵایەتییە دواکەوتووەکان، وەرزش بەگشتی و وەرزشی کۆمەڵەکیی و ئافرەتان بەتایبەتی، دەزگا و دامەزراوەکانی ئەوەی پێیدەڵێن کۆمەڵگەی مەدەنی....تاد ئایا ئەمانە بەشێوەیەکی زانستیانە و وردکراون ؟ بۆیە پێموایە داڕشتنی وەها سیاسەتێك جگە لەوەی کە سیاسەتێکی زۆر پێویستە، کۆمەك بە پێشخستنی وڵاتیش دەکات. سەیری وڵاتانی دنیا بکە، بەتایبەتی دنیای پێشکەوتوو،، هەر وەك نموونەمان بە گریکی کۆنیش هێنایەوە، هەموویان بە هۆی بایەخدانیان بە سیاسەتی کۆمەڵایەتییەوە پێشکەوتوون.

دەسەڵاتی سیاسی ئەم سیاسەتە دادەڕێژێ دەبێ بە هاوکاری و هەماهەنگی هەموو چین و توێژەکانی گەل بێت و ڕەچاوی ماف و ئیمتیازاتی چینایەتی و کۆمەڵایەتیان بکات

ئایا ئاسۆی دەرکەوتنی بزووتنەوەیەکی فێمینیزم لە کوردستاندا دەبینرێت؟

بزووتنـــەوەی فێمینســـتی بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی گـــەرم و گوڕی ژنانەیە و هەڵقوڵاوی کێشـــە زۆر و زەبەندەکانی نێو کۆمەڵگەیە. ئەم بزووتنەوەیە کە ئاراستە و دیدگای جیاجیا و مەودای فکری جیاوازی هەیە، لە زۆرێك لە وڵاتانی دنیا سەریهەڵدا و بە چەندین ئاراســـتە گەشەی سەند و لە زۆر بواریشدا گۆڕانی گەورەی بەرپاکرد و دەســـکەوتی حاشـــاهەڵنەگری وەدەستهێنا....

ئەم بزووتنەوەیە هەم بزووتنەوەیەکی فرەمەودا و رەهەند بووە، هەمیش فرە گوتار بووە و کۆمەڵێك مشتومڕی فکری لێکەوتۆتەوە، تەنانەت لەسەر ئاستی زاراوەش مایەی مشتومڕ بووە. بۆ ئەوەی لەرووی ماناوە وەك زاراوەیەك لە وشەی فێمینیزم ورد بینەوە، پێوستە لەمانای زاراوەکە خۆی وردبنەوە هەر وەك خاتوو (ڕێواس فایەق)ی چالاکوانی بواری ئافرەتان و قوتابی دوکتۆرا لە بواری یاسادا بەمشێوەیە شیدەکاتەوە و دەڵێ: فێمینیزم بریتییە لەو بیروباوەڕەی کە داوا دەکات هەردوو رەگەزی نێر و مێ یەکسان بن لە رووی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە. بەمەش دەگەینە ئەو راستییەی کە کارەکتەری فێمینیست خاوەن هیچ داخوازیەك نییە جگە لەیەکسان بوون و بەرابەری رەگەزیی. دەکرێت کارەکتەری فێمینیست لەرێکخراوەکانی ژنان یاخود وەك ژنێکی سەربەخۆ لەبوارەکانی ئەدەب و هونەر و سیاسی رۆڵی فێمینیستێك ببینێ و هەڵگری بیروباوەڕی یەکسان خوازی خۆی بێت. وەك زاراوەش وشەی فێمینیزم دەستەواژەیەکی فەرەنسییە کە لە وشەی ئەندێشەی فێمینیزمەوە واتە بزووتنەوەی ژنانە وەرگیراوە و مێژووی ئەم دەستەواژەیەش دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی رۆشەنگەری ئەوروپا. ئەگەرچی شۆڕشی فەرەنسا زەمینەیەکی جددی و لەباری رەخساند بۆ بنیادنانی ئەم بیرۆکەیە کە پەیوەست بوو بە نووسینەوەی جاڕنامەی گەردوونی مافی مرۆڤ کە بۆ یەکەمجار بەشێوەی جاڕنامەیەکی گەردوونی داڕێژرایەوە، بەڵام ئەم جاڕنامەیە سەر لەبەری بۆ رێکخستنی مافەکانی پیاو داڕێژرابۆوە. لە دەیەکانی نەوەدی سەدەی هەژدەهەمی فەرەنسا، ژنان بەشێوەیەکی بەربڵاو لە بزووتنەوە و شۆڕشدا بەشداریان کرد و دەستبەجێ کەوتنە دامەزراندنی ئەنجومەنی سیاسیی تایبەت بە ژنان و بەرە بە بەرە لە سەرانسەری ئەوروپادا پەرەیان سەند.

ئەمە سەبارەت بە وشەکە، بەڵام لەسەر ئاستی کارکردن و چالاکی نواندن و بگرە لە ئاستی فیکری و ئیدیۆلۆژیشدا، ئەم بزووتنەوەیە بەلاباڵ و شەپۆلی جیاجیا دەرکەوت. ئەم لاباڵانە بەتایبەتی ئەوانەی ئەوروپا بەتایبەتی دوو ئاراستەی سەرەکیەکە چۆن خۆیان مەتروح دەکەن بانگەشەی چ

ڕێواس فایەق:

ئەو رێکخراوانەی ئیش بۆ مافەکانی ئافرەتان دەکەن هیچیان خاوەنی بیروباوەڕی فێمینیزم نین

داخوازییەك دەکەن، رووناکبیر و نووسەری کوردستانی رۆژهەڵات مامۆستا (عەبدولعەزیز مەولوودی) بەمجۆرە ئەم لایەنە شیدەکاتەوە و دەڵێ: ئیشارەتی ئێوە لەو پرسیارەدا دەگەڕێتەوە بۆ سەر دوو باڵی بەهێزی بزووتنەوەی فێمینیستی لە بیری رامیاری- کۆمەڵایەتی رۆژئاوای نوێدا. جیا لەوەی کە فێمینیستەکانی رۆژئاوا چۆن خۆیان لە ئاست بیری رامیاری- کۆمەڵایەتی زاڵ دەناسێنن، لەبەر ئەوەی کە روانینی جیاواز لە ئاست ژنان هەیە و بۆتە هۆی پلەی نزمی رامیاری و کۆمەڵایەتی بۆ ژنان، دوو باڵی بەیەکەوە ناکۆکن. باڵێك وەکو فێمینیستە لیبراڵ و سۆسیالیستەکان، بە پێداگری لە سەر چەمکی «جیاوازی نێوان ژن و پیاو» پێیانوایە کە دەبێ بۆ گەیشتن بە یەکسانی نێوان ژن و پیاو هەوڵبدرێ تاکو ژنانیش بتوانن رۆڵی رامیاری و کۆمەڵایەتی خۆیان بگێڕن. دیارە لایەنی کۆمەڵایەتی رۆڵی ژنان لێرەدا بەهێزە. لە بەرامبەر ئەوانەدا، باڵی دووەم وەك فێمینیستە رادیکاڵەکان، بە پێداگری لە سەر رەسەنایەتی جیاوازی نێوان ژن و پیاو پێیانوایە کە دەبێ ئەو جیاوازییە قووڵبکرێتەوە و کەسایەتی ژن وەك تاکی سەربەخۆ بسەلمێندرێ. باڵی دیکەی فێمینیستیش هەیە کە لێرە دا باس ناکرێن. بە بڕوای من ناکرێ خۆمان لە وەدا بهێڵینەوە کە یەك لەو دوو بۆچوونانە هەڵبژێرین، پێموایە دەبێ فێمینیستەکان مەودایان پێبدرێ تا هەوڵی خۆیان بدەن بۆ پێشکێشکردنی داخوازیگەلێکی کە چاوەڕوانی دەکەن وەك ئاڵوگۆڕ لە روانگەی دەسەڵاتداری پیاوانە دا بە دی بێ. ئایا ئێمە لە کوردستاندا خاوەنی هیچ جۆرە بزووتنەوەیەکی فێمینیزمین؟ یا بە مانایەکی دیکە لە هەناوی کۆمەڵگەیەکی وەکو کوردەواری بزووتنەوەیەکی وەها شك دەبەین؟ بزووتنەوەی لەم شێوەیە بۆ لە ناو کۆمەڵگەی کوردەواری دروست نەبووە یا دروست نابێت؟ (ڕێواس فایەق)دەڵێ: ئەم چەمکە لە ناو کۆمەڵگەی کوردیدا چەمکێکی نامۆیە، زۆر کەم دەستی بۆ براوە وەك بابەتەکانی عەلمانیەت و بابەتەکانی جێندەر. چوون کاتێك باس لەو چەمکانە دەکرێت. وەك ئەوە وایە دەستمان دابێتە تێکدانی شتە پیرۆزەکان، ئاوا باس لە فێمینیزم دەکەن. قسەکردن لەسەر ئەم چەمکە قسەکردنێکی هەژارانەیە. چونکە ئێمە لەکوردستان خاوەنی هیچ قوتابخانەیەك یا رێچکە و رێبازێکی فێمینیزمی نین. تەنها قسەکردنێك و پچڕینی هەندێ قسەی لێرەو لەوێی خەڵکە. ئەگەر بەشێوە جیهانییەکەی سەیری دروستبوونی ئەم بزووتنەوەیە بکەین، هۆکاری دروستبوونی ئەوەیە ئەگەر لەهەر قۆناغێکدا گرووپێکی سیاسی دروست بووبێت ئەو گرووپە خاوەنی چ فیکرێکی سیاسی بووبێت، ئەوا ئەو فەلسەفە سیاسییەی توانیویەتی بزووتنەوەی ژنان و بزووتنەوەی فێمینیزمی دروستبکات. هەر بزووتنەوەیەکیش خاوەنی فەلسەفەیەکی سیاسی بووە. بۆنموونە ئەگەر لەهەر قۆناغێکدا بزووتنەوەیەکی فێمینیزمی دروست بووبێت کە باوەڕی وابووبێت کێشە سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگە بە هەڵگەڕانەوەی تەواوی ئەو مەفاهیمانە دروست دەبێت کە کۆمەڵگەی لەسەر بنیادنراوە. لە پاڵیا بزووتنەوەی فێمینزمی دروستبووە کە پێیوابووە سەرلەبەری کێشەکانی ژنان بەوە چارەسەر دەبێت کە

بەهاکانی کۆمەڵگە بگۆڕێت. لە کوردستان دوو بیروباوەڕی جیاواز دروست بووە لەسەر بزووتنەوەی فێمینیزمی، یەکەمیان پێیانوایە «فەلسەفەی بزووتنەوەی فێمینیزمی بزووتنەوەی رزگارکردن و یەکسانی خوازی ژنانە». بیروبۆچوونی دوەمیش ئەوەیە بە پێچەوانەی ئەمەی یەکەمەوە هەندێك بیروبۆچوونی دیکە هەیە پێیوایە کەسی فێمینیستی بە شێوەیەك کێشەکانی ژنان چارەسەردەکات کە لەگەڵ دابونەریتی کۆمەڵایەتی ئێمەدا ناگونجێت. بەڵام رەنگە گەڕان بەدوای بزووتنەوەیەکی وەها ئاکامێکی وەهاشی نەبێت، هەر وەك مامۆستا مەولوودی ئاماژەی پێدەکات و دەڵێ: بە بڕوای من گەڕان بە دوای فێمینیستێکی راستەقینە رەنگە زۆر ئاکامی نەبێ. تیۆری فێمینیستی لە رۆژئاوا دا خاوەن مێژوویەکی درێژخایەن نییە، دیارە لە ناو ئێمەشدا زۆر لەوە لاوازترە و هێشتا خۆی نەگرتووە. هەر بۆیە پێموایە بهۆی روونەدانی ئاڵوگۆڕ لە چوارچێوەکانی سوننەتی بیری رامیاری-کۆمەڵایەتی ئێمەدا، ژنان و بزووتنەوەی ژنان لە کوردەواریدا ئەگەری ئەوە هەیە کە زۆر زوو بە باری رادیکاڵیدا بکەون یان کۆمەڵگە (پیاوان و دەسەڵاتداری پیاوانە) زۆر سووکتر کە کۆمەڵانی دی چاو لە ژن دەکات. بە داخەوە دەتوانم بڵێم تەنانەت شێوەی هەڵسوکەوتی بەشی خوێندەوار و مۆدێرنی کۆمەڵگەی کوردیش نەك زۆر متمانەی بە ژن نییە، بگرە دەیەوێ لە هەمان روانەی سوننەتی و دەسەڵاتدار لەگەڵی هەڵسوکەت بکات. بەڕای من، فێمینیسمی رۆژهەڵاتی بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی چاکسازانەیە. بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە کە رەوتی جیاوازی دیکە لە ناویاندا نەبێ. ناکرێ نە فێمینیسم نە هیچ رەوتێکی دیکەی کۆمەڵگە بە رەوشێك یان بیرێکی تایبەت ببەسترێتەوە. لاموایە هەر چەشنە هەوڵدانێك لەو بوارەدا باری بونیادگەرانە و ئایدۆلۆژیانەی لێدەکەوێتەوە و دەبێتە کۆسپێکی دیکەی کۆمەڵگە. بەڵام ئایا رێکخراوەکای ژنان رۆڵێکی ئەرێی هەبووە لە پەرەگرتنی وەها بزووتنەوەیەك؟ مامۆستا (مەولودی) دەڵێ: کاری رێکخراوەیی ژنان دەکەوێتە خانەی فێمینیستی لیبراڵ یان سۆسیالیستی، بە مانای ئەوەی کە هەوڵی ئەوە دەدەن کە رۆڵ و پێگەی ژن و مافی

عەبدولعەزیز مەولوودی:

دەبێ فێمینیستەکان مەودایان بدرێتی تا هەوڵی خۆیان بدەن بۆ پێشکەشکردنی داخوازییان

یەکسانی ژنان مسۆگەر بکەن. بۆ نموونە لە کوردستانی ئێران ئەو بزووتنەوە لهدوای سەرهەڵدانی رەوتی چاکسازی ناسراو بە ٢ی جۆزەردان(١٣٧٦ ی هەتاوی-١٩٩٧ی زایینی) پەرەی گرتوو ژنانی کوردیش هاوهەنگاو لەگەڵ ئەو رەوتە توانیویانە دەور بگێڕن. هەڵبەت جیاوازی کۆمەڵگەی کوردی لەگەڵ ناوەندێکی وەکو تاران کە لەوێدا ژنان زۆرتر کاریان کرد و بەهێزتر چالاکیان بۆخۆیان سەلماندووە،

هە ر بە و

بۆنەشەوە دیارە ژنانی کورد لەگەڵ گرفتی زۆرتر روبەڕوو بوون. یەکێکیش لە چالاکیەکانی ژنانی کورد بواری فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی بووە. وەك کاری رۆژنامەگەری، پێکهێنانی ئەنجومەنەکانی مەدەنی ژنان بەتایبەت لە بواری پاراستنی ژینگە و یارمەتیەکانی کۆمەڵایەتی و تاد. خاتوو (رێواس)یش دەڵێ: تائێستا لەکوردستان هیچ قوتابخانەیەکمان نییە بەناوی قوتابخانەی فێمینیزمی یاخود خەسڵەتەکانی فێمینیستی تەنیا لێرەو لەوێ قسەو باسی هەندێك کەسە. واتە ئەوانەی ئیش بۆ مافەکانی ژنان دەکەن چ ئەو رێکخراوانەی کە حزبین یاخود ناحزبی یاخود ئەو رێکخراوانەی کە نێودەوڵەتیشن، هیچ لەمانە خاوەنی بیروباوەڕی فێمینیزمی نین، چونکە هیچ یەکێك لەم رێکخراوانە خاوەنی فەلسەفەی دیاریکراوی خۆیان نین. لە رووی فیکرییەوە ناڕێکوپێکن جۆرێك لە ئیشکردنی هەرەمەکیان پێوە دیارە. هەتا کۆی رێکخراو چالاکوانەکانی مافی ژنان کۆنەبنەوە و لەسەر پرۆگرامێکی دیاریکراو خۆیان رێکنەخەنەوە، قوتابخانەیەکی تایبەت بە کاروباری ژنان دانەمەزرێنن. خاڵی هاوبەش نەدۆزنەوە ناتوانن خاوەنی هیچ بزووتنەوەیەکی فێمینیزمی بن بۆ بەدەستهێنانی تەواوی مافە سیاسیی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی تایبەت بەژنان. چونکە ئێمە لەکۆمەڵگەیەکی زۆر توندڕەوین. بۆ نموونە رێکخراوی ژنانی ئیسلامی لەگەڵ ریکخراوێکی ژنانی عەلمانی رێکناکەوێت بەهۆی ئەو جیاوازییەوە کە هەیانە. بۆیە ناتواننین ببینە خاوەنی هیچ بزووتنەوەیەکی فێمینیزمی، لەبەرئەمەشە هەرکەسەو بە تەنیا ئیش دەکەین و هەرکەسەمان سەر بە رێکخراوێکی حزبی جیاوازین، بۆیە ناتوانین ئەو بزووتنەوەیەش دروست بکەین. ئەو کێبرکێیەش لەکوردستان هەیە نەگەیشتۆتە ئەوەی لەگەڵ پیاوان بێت، بەڵکو لەگەڵ ژنان خۆیانە، چونکە ئێمە لەبەدەستهێنانی مافە سیاسییەکان سیستەمی کۆتامان بۆ دانراوە، بۆیە ناچارین بکەوینە یەکتر شکاندن بۆئەوەی هەرکەسەو هەوڵی کورسی خۆی بدات. هۆکاری نەگەیشتنمان بۆ کێبرکێ لەگەڵ پیاودا ئەوەیە کۆمەڵگە تائێستا ئەوەندە متمانەی نەداوە بەئێمە بتوانین ئەو کێبرکێیە لەگەڵ پیاواندا بکەین.

نازناوی ناشایستە لەسەر خێزان و کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکانی

لەکۆمەڵگەی کوردی و کۆمەڵگەکانی رۆژهەڵاتدا زۆرجار ناوناوبانگ و نازناو(لەقەب) بەتایبەتیش ئەگەر ناقوڵا و ناشایستە و ناخۆش بوو، دەبێتە مایەی بریندابوونی هەستی مرۆڤەکان، خستنە پاڵی ئەو نازناوانە کە رەنگە هیچ پێوەندییەکی بەکەسێتی ئەو تاکەوەش هەر نەبێت، بەڵکو وەك نازناوێك لەخێزان و بنەماڵەوە بۆی مابێتەوە، ئەم نازناوانە مەرج نییە بەهۆی کاری باشەوە بن، بەڵکو هەندێکیان دەرەنجامی کار و رووداو و بەسەرهاتی خراپەوە بن کە بەڕاستی دەبنە رێگر لەبەردەم ژیانی کۆمەڵایەتی و زۆرجاریش پێکهێنانی خێزان بەتایبەتیش بۆ کچان. لەم راپۆرتە لایەنە کۆمەڵایەتییە خراپەکانی نازناو و ناولێنانی ناشایستە دەخەینەروو، هاوکات بێ تاوانی کچ لەم مەسەلەیەدا روون دەکەینەوە:

(ئاورینگ حەمەفەرەج)ی فەرمانبەر بۆچونی وایە، تاکی کوردی قوربانیدەری ئەو نازناوە هەڵانەن کە هیچ پێوەندییەکی بەکەسێتی ئەو کەسەوە نییە بەتایبەت کچ، زۆرجار پرۆسەی هاوسەرگیری کچ لەسەر ئەو مەسەلەیە هەڵوەشاوەتەوە، لەخێزانێکدا ئەگەر باوك یان دایك یان هەر ئەندامێکی ئەو خێزانە کارێکی خراپ ئەنجام بدات، دەبێتە نازناوێکی خراپ، کە هیچ گوناهێکیشی نییە بۆچی دەبێت ببێتە رێگر بۆ کچ یان هەر ئەندامێکی ئەو خێزانە.

(ژیوار جەزا)ی قوتابی زانکۆی سلێمانی، کۆلێژی ئەندازیاری دەڵێت: ئێمە وا دەڕوانین کە ئەگەر کەسێك کارێکی نالەباری کرد، ئیدی ئەمە پەروەردەی خێزانەکەی بەرەو ئەو ئاقارەی بردووە، بەڵام بیرلەوە ناکرێتەوە کە تاك کاتێك لەخێزان دەردەچێت رووبەڕووی شتە جیاوازەکانی دەوروبەر دەبێتەوە و لەژێر کۆنترۆڵی خێزاندا نامێنێت، بۆیە دەکرێت لەژیانی رۆژانەیدا تووشی کارێکی هەڵە و خراپ بێتەوە، ئەمە چ پێوەندییەکی بە خوشك یان برا یان دایك و باوکەوە هەیە، لەکاتێکدا خێزانەکەیان دڵخۆش نین بەو کارە، بۆچی دەبێت ئەوان باجەکەی بدەن.

(ئارام جەمال) وەک رووناکبیر و نووسەر، باس لەبیر تەسکی تاکی کورد دەکات، کە ئەنجامدانی کار دەرهاویشتەی بیرکردنەوە و تێڕوانینی ئەو کەسەیە بۆ کارەکە، نەك پەروەردەو پێگەی خێزانی، لەوکاتەی مرۆڤ کارێك دەکات بیر لە دەرەنجامەکانی ناکاتەوە، لەکاتێکدا خوشکەکەی لەکاتێکی هەستیاردا تووشی ئەو حاڵەتە دەبێتەوە کە بۆچی براکەی ئەو کارە نالەبارەی کردووەو ئێستا کاریگەری لەسەر داهاتوو و ژیانی ئەو دەبێت؟ یاخود بەپێچەوانەوە کچێك هەڵەیەك دەکات، براکەی ببێتە گوناهبار، بۆیە با ئێمە روونتر سەیری دەرەنجامی کارەکان بکەین و پەیوەست نەبین بەناوی بنەماڵەو رەفتارو کەسایەتی ئەو خێزانە، بەڵکو تەنیا خودی کەسێتی ئەو کەسە وەربگرین و قبوڵی بکەین.

(ژیان والی) مامۆستا دەڵێت: وەك خۆم زۆر گرنگی بەناوی بنەماڵە دەدەم، تەنانەت لەژیانی خۆم جێبەجێم کردووە، چونکە ئێمە لەم کۆمەڵگەیەدا دەژین نەك کۆمەڵگەیەکی کراوە کە ئەو نازناو و قسانە قبوڵ نەکەن و بەهەند وەرینەگرن کە لەسەر خێزانی ئەو کەسە هەیە، ئەگەر لەگەڵ کوڕێکدا هاوسەرگیری بکەم کە خێزانەکەیان هەر ئەندامێکیان بێت نازناو یان کارێکیان کردبێت، وەك بۆ نموونە راو و رووت یا دزی یا هەر کارێکی ناشایستە و نابەجێ، ببێتە مۆرکێکی ناشیرین پێیانەوە، چۆن بتوانم ژیانی لەگەڵدا بەسەربەرم، ترسم لەقسە توندەکانی کۆمەڵگەیە، کە هەمیشە بەدواتەوە دەبن و لەداهاتوودا وەك میراتێك بۆ نەوەکان دەمێنێتەوە.

لەبەرامبەر هەموو ئەو بۆچونانەدا لەرووی لێکدانەوە دەروونی و کۆمەڵناسییەکەوە، خاتوو(میهرەبان جەلال) دەڵێت: مرۆڤ کاری هەڵەی لێدەوەشێتەوە، بەو مانایەی ئەگەر کارێکی خراپی بەئەنجام گەیاند مانای ئەوە نییە دوو هێڵی راست و چەپ بەسەر هەموو ژیانی خۆی و خێزانەکەیدا بهێنرێت، بەڵام لەم کۆمەڵگەیەدا تەنانەت ئەگەر باپیرەشی کارێکی کردبێت و بووبێت بە نازناوی ئەو خێزانە، نەوەکانی باجەکەی دەدەن و کاریگەردەبن پێی. مرۆڤ هەمیشە دەگۆڕێت و بەهەڵەکانیدا دەچێتەوە.

زیاتر لەم لایەنەدا کچ دەبنە قوربانیدەر، لەکوردیدا دەڵێن: (دایك ببینە کچ بخوازە) ئەم پەندە راستە، بەڵام ئەگەر دایك خراپ بێت، مەرج نییە کچەکەشی بەو شێوەیە بێت. فراوانتر بیربکەینەوە، پێدەچێت بەهۆی بارودۆخێکەوە دایکی تووشی هەڵەیەك بووبێت، ئیتر ئەمە بووبێتە بەرنامە و کچەکەشی بەهەمان شێوە بێت، لەئێستادا پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان فراوان بوون و تائێستاش هەوڵی خۆ رۆشنبیرکردن دەدات، بۆیە هیچ کەسێك بەرپرس نییە لەکەسێتی کەسانی خێزان و دەوروبەر.

پاش چواردە ساڵ لە ئاوارەیی و دەردە غەریبی، کە هاتەوە بە تاوانێک تۆمەتبارکرا

(هیوا) کە سەری خۆی هەڵگرت و رۆیشت هەژدە ساڵان بوو

(هیوا) کە گەڕایەوە وڵات کۆمەڵێك هیوا و ئاواتی وەدینەهاتووی لە دڵدا هەبوو، ئومێدی ئەوەی هەبوو هیچ نەبێ بەهۆیەوە قەرەبووی ئەو ساڵانەی بێبەشی و مەحرومیەتی خۆی و خێزانەکەشی بکاتەوە. بەڵام کە لە فڕۆکەخانە دابەزی هەر هێندەی زانی و چی وای پێنەچوو کە خۆی لەبەردەم بنکەی پۆلیس بینییەوە. ئەفسەرەکە زۆر بەڕێزەوە مامەڵەی لەگەڵدا کرد و پێیگوت: (هیوا) تۆ بەتاوانی ساختەکردنی بەڵگەنامەی رەسمی تۆمەتبار کراوی و لێکۆڵینەوەت لەگەڵ دەکەین. (هیوا) جارێ وەڵامی نەدابۆوە کە رۆژانی نەبوونی و مەینەتییەکانی هەژاری و رۆژە ناخۆشەکانی رێگەی هاتوونەهاتی سەفەری وەك برووسکە فیلمێك بە مێشکیدا گوزەری کرد. ئەو رۆژەی بەبیر هاتەوە کە بە باوکی وت: بابە چیتر بەرگەی ئەو ژیانە پڕ لە رەزالەتییە ناگرم. نە دینارێکی سووتام لە باخەڵ دایە نە کارێك هەیە بیکەم، سەری خۆم هەڵگرم و بڕۆم زۆر باشترە بێئیش و بێکار دانیشم، دەڵێن برسێتی رەگێکی لە هاری دایە دەترسم تووشی برادەری خراپ بم و ئەوانیش تووشی تاوانم کەن. بابم چاوی پڕ فرمێسك بوو سکی بە گەنجێتی من دەسووتا و خۆشی وەزعی زۆر باش نەبوو، کەچی زۆر ئازایانە خۆی سەر سەخت و وەك پۆڵا نیشان دەدا. حەزی نەدەکرد بڕۆم، بەڵام حەزیشی نەدەکرد رێگەم لێبگرێت. هەرچۆنێك بوو بەو حاڵەوە بەبێ پارە و پوول جگە لە هەزار دینارێکی ئەوسا هیچیترم پێنەبوو. ملی رێی هاتوو نەهاتم لەگەڵ کاکی قاچاخچی گرت. ئەوها لەگەڵ قاچاخچی رێکەوتبووم کە ئەگەر چەند نەفەرێکی بۆ پەیدا بکەم نە پارەم لێوەردەگرێت نە خەمی نان و مەسرەفیشم دەبێ. منیش بەزیادەوە نەفەرم بۆی پەیداکرد و ئەویش کردمییە هاوکار و هاوبەشی خۆی. باوکم کە نەخۆش بوو بە جگەرە فرۆشتن بە هەر جۆرێ بوو خەرجی رۆژانەی ماڵەوەی دابین دەکرد. خەمی بابم نەبوو ئەوەندەی خەمی دوو خوشکە جاحێڵەکانم بووم. هەر چۆنێك بوو چاوێکم هەر لێیاندەبوو! بە دڵی پڕ کەسەرەوە خواحافیزیم لێیانکرد و رۆیشتم و چارەنووسی خۆم دایە دەست قەدەر. بە هەزار دەردە سەرییەوە چەندین رۆژ و هەفتە بەڕێوە، شاخ و داخ و دەشت و چۆڵەوانی ئێران و تۆرانمان بڕی. من لەهەموو هاوسەفەرەکانم گەنجتر و بچووکتر بووم. ئاخر تەمەنم تەنیا هەژدە ساڵ بوو، هەڕەتی گەنجایەتی و خۆشی تەمەنم بوو. بەڵام نە هەستم بە خۆشی تەمەن و نە خۆشی گەنجایەتیش دەکرد. خۆشی چی کە ژیانت یەك پارچە مەینەتی و نەبوونی و ناخۆشی بێت. بە پتر لە سێ مانگان ئینجا گەیشتینە وڵاتی یۆنان. ساڵێکیش لەوێ مانەوە، بە بەڵگەنامەی ناسنامە و وڵاتنامەی ناوی کەسێکی خوازراوەوە خۆمان ئامادە کرد کە بچینە وڵاتێکی ئەوروپی. خۆمان لەناو کامیۆنێکی گەورە و درێژ حەشاردا، ئای چ رەزاڵەتێك بوو خودایە، شانزە کاتژمێر لەناو شتوومەکان بە پشوو سواری قەرەپەستانێ و خۆ دانە پاڵ یەکەوە قەتیس بکرێت و بەند بیت، کوڕە هەر وەخت بوو بخنکێین، بۆ بڕە هەوایەك سوێمان دەبۆوە، کامیۆن کەپس و هەوا بڕو بێ کوون و کەلێن بوو، بە نۆرە هەموو ئەوانەی لەناو کامیۆنەکە بووین بەنۆرە دەممان دەخستە سەر ئەو کونەی کە ئەو کەمە هەواییەی لێدەهاتە ژوورەوە. هەتا گەیشتینە شوێنی مەبەست وەخت بوو هەڵبترۆقین. لەوێش ساڵەهای ساڵ چاوەڕێ بووم تا هەق و هقوقێکیان داینێ. ئیتر دەستم بە کار کردن کرد و شەو و رۆژ خۆم ماندوو دەکرد تا بتوانم بڕە پارەیەك بۆ ماڵەوە بنێرمەوە، باوکم چیتر بەو نەخۆشییەوە کار نەکات. زۆرم کەیف بەوە دەهات کە پارەکانم بۆیان دەناردەوە و بابم و دایکم دەیانگوت بەسە کوڕم چیتر پارەمان بۆ مەنێرەوە ئێستا لە خودای بەزیاد بێت لە هیچمان کەم نییە بەو بڕە پارەییەی کە بۆت ناردووین گوزەرانمان باشبووە.. (هیوا) لەو خەیاڵاتانەدا بوو کە ئەفسەرەکە بانگی کرد و ئاگاداری کردەوە کە وەڵامی پرسیارەکانی بداتەوە. دوای ئەو ئاگادار کردنەوەیەی ئەفسەرەکە، هیوا زنجیرەی یادەوەرییەکانی پچڕا، ئاوڕێکی لە ئەفسەرەکە دایەوە و پێیگوت: کاکە من بەڵگەنامەم ساختە نەکردووە بۆ ئەوەی تاوانێك بکەم، ئەو بەڵگەنامانەم بەناوی خۆمەوە وەرگرتووە بۆ ئەوەی لە وڵاتێکی ئەوروپی وەربگیرێم و بحەوێمەوە. بەخۆشم دەرمنەهێناوە. کە گوفتاری وەرگیرا بردیانە لای دادوەر و ئەویش بڕیاریدا دوانزە رۆژ بەند بکرێت. هیوا خەریکبوو شێت دەبوو، دەیگوت: بابە ئاخر من چواردە ساڵە ئاوارە و غەریب بووم هەر هیچ نا با دوو سێ رۆژان بچووبامایەوە لای کەس و کارم. لە هەمووشی ناخۆشتر هیوا شەش رۆژ بوو گیرا کەس و کاریشی وایاندەزانی هێشتا نەگەیشتۆتەوە. بووە دە رۆژێك بە هۆی کەسێکی خێرومەندەوە خەبەر گەیشتەوە ماڵیان. باوك و دایك دوای چواردەساڵی ئاوارەیی و غەریبی کە بۆ تاقە جارێکیش نەیاندیتبوو، لە بەندیخانە پێشوازییان لە کوڕەکەیان کرد و لە ئامێزیان گرت. هەر چۆنێك بوو بە زووترین کات پارێزەرێکیان بۆی گرت و بە دەستەبەسەری ئازاد کرا هەتا رۆژی دادگایی کردن. بەوە باش بوو پاش چوار مانگ کە پەڕاوی گەیشتە دادگای تایبەتمەند دادوەرەکە ساڵێکی حوکم دا، بەڵام جێبەجێکردنەکەی بۆ راگرت.

ناكرێ منداڵ بكرێتە قوربانی ململانێی نێوانی ژن و مێرد

دادوەر : عەدنان حەسەن دەلۆ

منداڵ كە دیاری و نیعمەتێكی خوداییە و درێـــژە پێدەری ژیان و بوون و كەینونەی مرۆڤـــە، كەچی هەر ئـــەو منداڵە رەنگە بكەوێتـــە دۆخێكـــەوە كە لەرووی ســـۆز و ئینســـانییەتەوە ببێتە مایـــەی بەزەیی پێهاتنەوە ئینجا لەگەڵ ئەوەی كە جاری وا هەیـــە ژن و مێـــرد، كە لـــە منداڵبوون وەزەحمەت دەكەون، دنیایەك مەشـــەقەت و دژواری ببینن، كۆڵێك پـــارە و پول خەرج بكـــەن هەر بۆ ئەوەی منداڵێكیان ببێ، كە منداڵیش دێتە ســـەر دنیـــا بێئاگا لەوەی رەنگـــە ناكۆكی نێوان دایـــك و باوكەكەی ببێتە هۆی ســـەر گـــەردان بوونی . ئەمە دۆخێكی ئینسانی هە ست بزوێنە و دەبێ رێگە لە حاڵەتە بگیرێت . هەر لەبەر ئەوەشە (فقهاء)ی یاسا هەوڵیان داوە كە ئەو جۆرە منداڵانە لەم جۆرە حاڵەت و دۆخانە بپارێزن . جاری وا هەیە كاتێك ژن و مێرد دەكەونە نێو ناكۆكییەوە و ناكۆكییەكەیان دەكێشێتە ســـەر تەڵاق و لێكجیابوونەوە، منداڵەكەیان دەكەنە ئامـــرازی دژایەتی كردنی یەك . ئینجا یـــا ئەوەتا ژنەكـــە منداڵەكە زەوت دەكات و ناهێڵـــێ باوكەكـــە منداڵەكەیی ببینێ، یان بە پێچەوانەوە، كە ئەمەش رێك پێچەوانەی یاســـایە . چونكە هەر دوولای ناكۆك دەبێ لەوە بگەن كە سیستمێك هەیە لە یاســـادا پێیدەگوترێ سیستمی گشتی (النظام العام) واتە شـــتێك كە پێچەوانەی یاســـا و رێسای گشـــتی بێت قەدەغەیە و رەتدەكرێتـــەوە .جا قەدەغـــە كردنی دایك یـــا باوك لە بینینی منـــداڵ لە لایەن هەر یەكێكیانـــەوە بێت، پێچەوانەی سیســـتمی گشتییە و یاســـا رێگەی پێنادات . ژن و مێرد ئەگەر وازیشـــیان لە یەك هێنا بەڵام ناتوانن منداڵیـــان لە یەك قەدەغە و حەرام بكـــەن . ئەوە حاڵەتە رۆژانە لە دادگاكاندا دەبینرێت كە دایك هەبوە هەموو شـــتێكی كـــردووە هەر بـــۆ ئـــەوەی مێردەكەی كە تەڵاقی داوە، نەتوانێ منداڵەكەی ببینێت . راســـتە بەخشـــینی منداڵ بە یەكێكیان بـــە پێی تەمەن و بـــارودۆخ و كۆمەڵێك هۆكارەوەیە و منـــداڵ چەند بچووكیش بێـــت ئەوەندە دایك مافـــی لە باوەش گرتنی زیاتری هەیـــە، بەڵام جاری واش هەیە، منـــداڵ زۆریش بچووكە كەچی یاسا دایكەكە بێبەش دەكات لە دایەنی كردنی، ئەوەش دادگا خۆی هۆكارەكان بەپێی یاسا دیاریدەكات و هەڵدەســـەنگێنێ . جاری واش هەیە پیاو لە رقـــی ژنەكەی كە تەڵاقی داوە یـــا لە بێویژدانی و بێبەزەیی و كەمتەرخەمی خۆی، یا ژنێكی تری هێناوە بە هاندانی ئەو ژنە تازەیەی، ئامـــادە نییە بژێـــوی منداڵەكەی بدات . لێرەدا یاســـا بەزۆرەملێ ئەو ئەركە بە ســـەر ئەوە پیاوەدا دەســـەپێنێ و ناچـــاری دەكات كە بژێـــوی منداڵەكەی بـــدات . هەموو ئەوانە بـــۆ ئەوەیە تا وەكو مافی ئـــەو منداڵە بپارێـــزرێ و، خودی منداڵەكـــەش لە هەر جەور و ســـتەمێكی دایـــك وباوكی بپارێزرێـــت چونكە منداڵ هەتا گەورە دەبێت ئەمانەتێكە بەسەر دایك و باوكییەوەیە، پێویستە هەقی ئەو ئەمانەتە بە جوانترین شـــێوە بدرێت و یاســـاش وەك رێكخەری پەیوەندییـــەكان و بەدیهێنەری داد ودادپەروەری و پاراستنی مافەكان، ئەم ئەركە دەخاتە ئەســـتۆی دایك و باوك ئەم مافانـــەی منداڵیش دەپارێزێت . بۆیە زۆر بەلامەوە گرنگە، كە دەزگاكانی راگەیاندن و پارەزەرانیـــش هەوڵبدەن ئەو هوشـــیارییە یاســـاییە لە ناو چین و توێژەكانی كۆمەڵ بـــڵاو بكەنەوە كە منـــداڵ ئەمانەتێكە لە ئەســـتۆی دایك و باوك، هەوڵنەدەن بیكەن بە سووتەمەنی ناكۆكییەكانیان و ستەمیان لێبكەن و لە مافەكانیان بێبەشـــیان بكەن . ئەوان دەتوانن لێكجیا ببنەوە و ژیانی تازەیان دەستپێبكەنەوە، بەڵام ناكرێ لە منداڵەكانیان جیاببنەوە، ئەوان بەشێكن لە جەستەی دایك و بـــاوك، ئەدی لە خـــۆڕا نەوتراوە منداڵ جەرگی دایك و باوكییەتی.

بەرپرسی فایلی كۆمەڵایەتی: كامەران جەلال.. بۆبابەت و سەرنجەكانت پەیوەندی بكە :
Mobile: 07504944607 Email: komelayeti@gulan-media.com

دوای حەوت مانگ لەهاوسەرگیریم هێـ

لەوکاتەی کە دنیابینی بۆ ژیان لام دروست بوو، هەرزوو ئەوەم لا روون بۆوە کە ژیانم بەرەو چ ئاقارێك دەڕوات. لەخێزانەکەماندا دوو خوشك بووین، دایکم بەهۆی رووداوی ئۆتۆمبێل گیانی لەدەستدا، ئەوکاتی من هێشتا خوێندنم تەواو نەکردبوو لە پۆلی پێنجی ئامادەیی بووم، بە مردنی دایکم شیرازەی ژیانمان تێکچوو، هەرچۆنێك بوو ئەو ساڵەم تێپەڕاند. ئێمە سەرەتا پێمانوابوو کە باوکم بیر لەژن هێنان ناکاتەوە، بەڵام تەنیا ٤ مانگ خۆی راگرت، رۆژێك بەمن و (نیاز)ی وت: دەمەوێت ژن بهێنم. هەردووکمان تووشی شۆك بووین و پێمان وت باوکە ئێمە رازی نابین، ژنی چی، بەڵام باوکم لەسەر قسەی خۆی سوور بوو، ژنی هێنا.

بەهێنانی ژنی دووەم ژیانی من و خوشکەکەم گۆڕا، ئەوەی پێیبوترێت خۆشی لەناو خێزانەکەماندا نەما. باوەژنەکەمان زۆر خراپ بوو، رۆژ بەرۆژیش باوەژنەکەمان خراپتر دەبوو، هەرلەیەکەم رۆژەوە چەند مەرجێکی بە باوکم وتبوو، بەڵام باوکم دڵی نەهاتبوو پێمان بڵێت، باجیەکەمان ئەوەندە زۆری بۆ هێنابوو، تا رۆژێك لەرێگەی پورمەوە پێیڕاگەیاندین کە بۆماوەیەك بچینە ماڵی پوورم، تا کێشەکەی خێزانەکەمان بەلایەکدا دەکەوێت. بۆماوەی هەفتەیەك لەماڵی پوورم ماینەوە، بێتاقەت بووین بۆیە بەباوکمان وت راست و دروست دەیەوێت چیمان لێبکات ناتوانین بەو شێوەیە بمێنینەوە، باوکیشم پێیوتین بەهاتنەوەی ئێوە ژیانم لێتێکدەچێتەوە، ئەگەر بکرێت بۆماوەیەکی زیاتر لەماڵی پوورتان بن، خۆم لەقاتی سەرەوەدا دوو ژوورتان بۆ دروست دەکەم، بۆئەوەی بەجیا بژین. من رازی بووم، بەڵام نیازی خوشکم رازی نەبوو.

ئەم رۆژانەش تێپەڕی و ئەو ماوەیەی باوکم داوایکرد، لەماڵی پوورم ماینەوە، من لەپۆلی شەش بووم خوێندنم سەختر بوو، ژیانیشمان بەو ناخۆشییە تێدەپەڕی، سەرەڕای ناخۆشییەکان پۆلی شەشم تەواو کرد. نیاز لەپۆلی چواری ئامادەیی بوو وازی لەخوێندن هێناو مێردی کرد. بەمە ئەوەندەی تر ژیانم ناخۆش بوو، نەشمدەتوانی رێگربم لەم مێردکردنەی، چونکە لەسەرێکەوە مافی خۆی بوو و داخوازیکەرەکەشی کوڕی پوورم بوو، هەروەها لەگەڵ خۆشی دەیبرد بۆ دەرەوەی وڵات.

بەهەر دەردە سەرییەك بێ خوێندنم تەواو کرد و لە پەیمانگای مامۆستایان وەرگیرام، لەنیوەی ساڵی یەکەمدا، رۆژێك باجیەکەم بانگی کردم و وتی: (نەورۆز) وەرە کوڕێکی باش هەیە بۆ شووی پێناکەیت، وتم ئەو کوڕە کێییە و کاری چییە؟ وتی تۆ هەقت نەبێت دایکی خۆت بۆت جێبەجێ دەکات. کەمێك دڵم خۆش بوو، بەڵام دەترسام تووشی کەسێکی خراپم بکات، پاش چەند رۆژێك پێی وتم: نەورۆز ئەمڕۆ کوڕەکە دێت بۆماڵمان یەکتر ببینن، ئەویش مامۆستایە وەك خۆت، برازای خۆمە و کوڕی چاکە.

ئەو رۆژەی کە دەبوو (خالید) بهاتایە بۆماڵمان، نەهات بۆ رۆژی دواتر هات، پاش نیوەڕۆیەك بوو هات، هەستم بەئاسودەیی دەکرد، وتم وا بیر دەکەمەوە کە ئەم داخوازییە سەر دەگرێت و بەدڵی خۆم دەبێت، بۆیە ئەو رۆژە یەکترمان بینی و یەکتریشمان بە دڵ بوو، نزیکەی چەند کاتژمێرێك پێکەوە دانیشتین قسەمان کرد. بەرواڵەت کوڕێکی شۆخ و شەنگ بوو.

ئەم مەسەلەیە گەیشتە لای باوکم و ئەویش رای منی وەرگرت لەسەر ئەو بابەتە، کە زانی من بەدڵمە و پێمخۆشە، رازی بوو.

هەموو لایەنەکانی مەراسیمی هاوسەرگیریەکەمان بەکۆتا گەیشت و رۆژێکمان دانا بۆ ئاهەنگی گواستنەوە، رۆژی هەینی بوو لەمانگی حوزەیرانی ساڵی ٢٠٠٩ دا، کە بۆ مانگی هەنگوینی بڕیارماندا بچینە سەیرانگەی دۆکان، دوای تەواوبوونی وێنەگرتن و ئاهەنگەکەمان چووینە سەیرانگەی دۆکان، ئەوەی من بینیم و بەسەرمداهات هەرگیز بەخەویش شتی وام نەبینیبوو.

(خالید) لەگەڵ چوونە ژوورەوەمان بۆ ژوورەکە وتی: نەورۆز ئەمشەو بەتەمای هیچ نەبیت، چونکە من تەندروستیم باش نییە. منیش زۆر بەئاسایم وەرگرت. بۆ بەیانی (خالید) زۆر بێتاقەت بوو نەمدەزانی بۆچی بێتاقەتە؟ لێمپرسی، هیچ وەڵامێکی نەدامەوە، دووبارە بۆ شەوی داهاتوو هەمان شتی پێووتمەوە، بەڵام بۆ بەیانییەکەی وتی: نەورۆز گوێ بگرە، ناتوانم هیچ پێوەندییەکی ژن و مێردایەتی ئەنجام بدەم لەبەرئەوەی تەندروستیم هیچ باش نییە، وتم: باشە چیتە بابچین بۆلای پزیشك، وتی: قەینا پێویست ناکات، بەهەرحاڵ ئەو رۆژەشمان تێپەڕاند، بۆ شەوی داهاتوو دانیشتبووین خەریکی چا خواردنەوە بووین ئەوەندەم زانی پەرداخەکەی خستە خوارەوە و هاواری کرد و وتی: بڕۆ دەرەوە، پێموت بەو شەوە بۆ کوێ بڕۆم چی بووە چیم کردووە؟ هەر پێیداگرت کە بچمە دەرەوە، منیش ترسام و چوومە دەرەوە، نەمدەزانی چی بکەم؟ بۆیە تەلەفۆنم بۆ باجیەکەم کردو پێموت، باجیەکەم وتی: کەمێك ئارام بگرە باش دەبێت.

پاش نیو کاتژمێر لەدەرگای ژوورەکەمدا، دەرگاکەی بۆ کردمەوە و هیچ قسەی نەکرد، بەترس و لەرزەوە چوومە ژوورەوە. بینیم دوو سێ حەبی بەدەستەوەیە و خەریکە دەیخوات، داوای ئاوی کرد و ئاوەکەم پێدا، پاش چارەکێك بەبێ ئەوەی قسە بکات خەوی لێکەوت، هەر ئەو کاتە بۆم دەرکەوت کە خالید نەخۆشی دەروونی هەیە، لەبەرئەوەی دوو رۆژە حەبی نەخواردووە، بۆیە تووشی ئەو حاڵەتە بووە. بۆ بەیانی داوالێکرد کە بڕۆینەوە، باش بوو بەقسەی کردم، بەڵام داوای لێبوردنی کرد بۆ ئەو حاڵەتانەی بەسەریدا هاتووە و وتی تکات لێدەکەم، ئەگەر پرسیاریان کرد بڵێ هەموو شتێك تەواو بووە.

کە گەڕاینەوە هیچ کەس پرسیارێکی لێنەکردین، بەلامەوە سەیر بوو، بەم جۆرە بۆماوەی (٧) مانگ ژیانمان گوزەراند دوای چەندین شەڕ و ناخۆشی، کاتێك کە بە ماڵی باوکیمان دەوت، دەیانووت هیچ نییە خۆی هەروا تورەیە. کوڕە بابە چی تورەیە!! بەهەرحاڵ بەم شێوەیە بەرێم کرد تا رۆژێك خەریکی چێشت لێنان بووم لە چێشتخانە

پەلاماری دام و زۆری لێـــدام، بەپەلە لەژێر دەســـتی رام کرد، بۆیە چوومـــەوە بۆماڵی باوکم و ئەمەم بە باوکم وت، باجیەکەم وتی: خۆم قســـەی لەگەڵدا دەکـــەم، کاتێك پێی وتبـــوو، لەوەڵامدا وتبووی هیچ نییە کەمێك باری دەروونم تێکچووبوو، کە ئەمەم بیســـت وتم دەبێت لەگەڵمدا بێیت بۆلای پزیشـــکی دەروونی.

ئـــەو رۆژەی چووین بۆلای پزیشـــك زۆر ئاسایی وەریگرت و هات لەگەڵمدا، کە چوین بینیم چەندین راپۆرتی دیکەی بۆ پزیشکەکە هێنابوو، پزیشکەکە پێیوتم: ئەم کوڕە نەخۆشی دەروونی هەیە، چۆن ئاگادارنیت؟

کە گەڕاینەوە بـــۆ ماڵەوە تەلەفۆنم بۆ باجیەکـــەم کرد و وتم ئەمە نەخۆشـــی دەروونی هەیە بـــۆ پێتنەوتم؟ پێیوتم: پزیشـــکەکە درۆ دەکات هـــەر جار جارە وای لێدیت. ئەم مەسەلەیەم بەگرنـــگ وەرگـــرت و داوای جیابوونەوەم کرد، ئەو شەوەی کە پێموت تووشـــی حاڵەتێك بـــوو خەریك بـــوو بمرێت، ئەوەندەی دیکە ترســـام، چونکە ماڵـــی باوکی هیـــچ گرنگیان بەو مەســـەلەیە نەئەدا و بەلایانـــەوە ئاسایی بوو. هەربۆیـــە کە وتم جیا دەبمەوە نەیانهێشـــت وتیـــان: ئەوەندەی دیکە کوڕەکەمان باری دەروونی ئاڵۆز دەبێت، بۆئەوەی رزگارم بێـــت لەدەســـتی، داوای جیابوونەوەم کـــرد و لێی جیابوومـــەوە. کاتێك پێموتن کە ئەوە حاڵی کوڕەکەتانە باشـــە بۆچی ژنی بۆ دەهێنـــن؟ لەوەڵامدا وتیـــان: وتومانە ئەگەر ژنی بـــۆ بهێنین لەوانەیـــە چاك بێتـــەوە، نەمانزانیـــوە ئەوەندەی دیکە خراپ دەبێت، بۆیە ئەو حاڵەتانەی بەسەریدا هاتـــووە پزیشـــك پێیوتبوو ئەگـــەر دەرمان بخۆیت تووشـــی نەزۆکیت دەکات و منداڵتان نابێت، بەڵام پزیشـــك بێ ئاگابوو لەوەی کە هەربەکچێنی کۆتایی بەژیانی هاوســـەریمان دەهێنین.

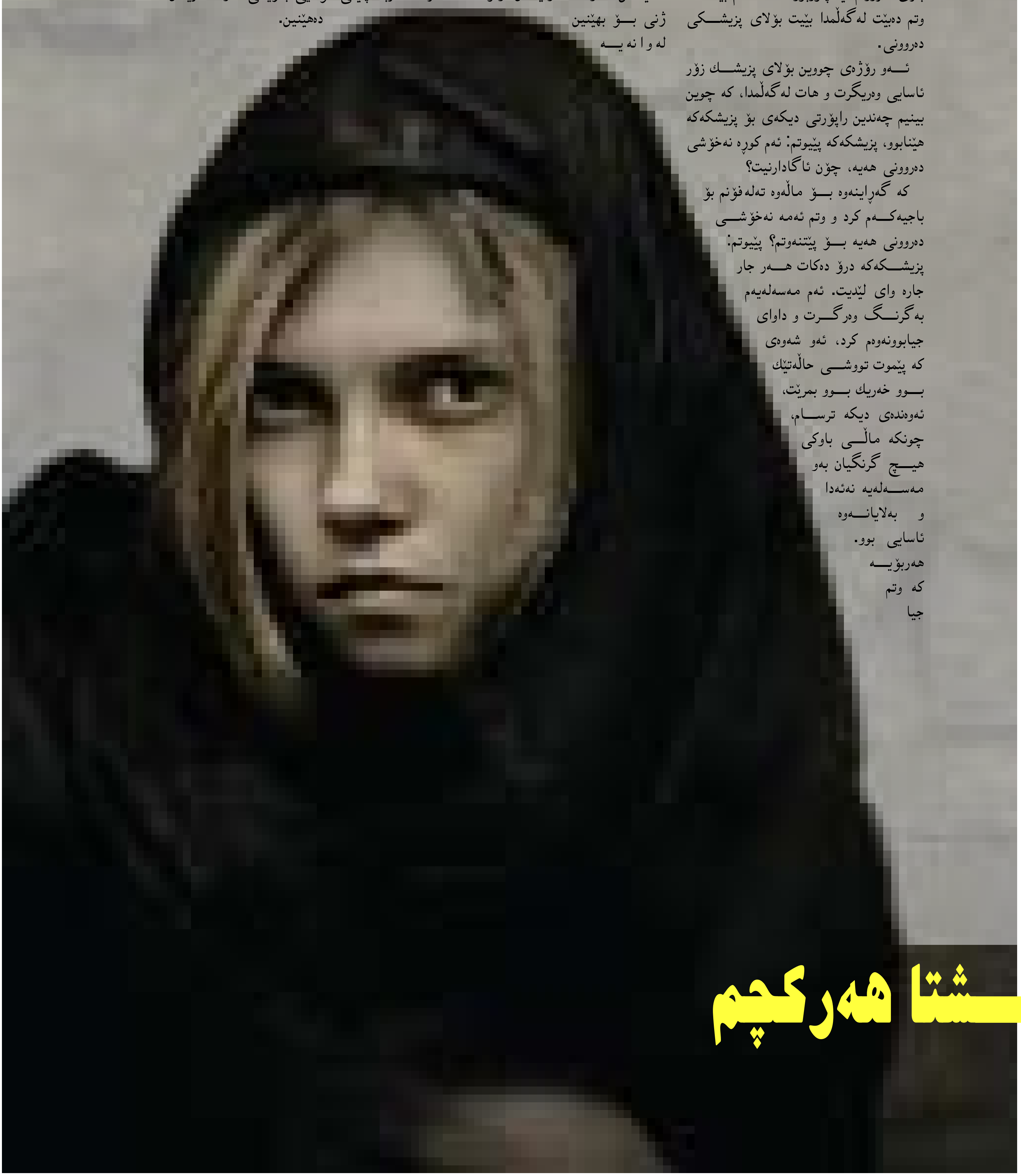

ـــشتا هەرکچم

پیاوانێک هەن لەدەرەوە بەجۆرێک و لەماڵەوەش بەجۆرێکی دیکە هەڵسوکەوت دەکەن

ڕامانێک لەو پیاوانەی کە دووڕون

ئەندامانی خێزان بە تایبەتی هەردوو هاوسەر دەبێ هەمیشە لە خەمی پاراستنی پەیوەندییە خێزانی و کۆمەڵایەتییەکانی ناو خێزانەکەیان بن، چونکە ئەم خەمخۆرییە دەبێتە هۆکارێکی کاریگەر بۆ هێنانە کایەی خێزانێکی بەختەوەر و ئاسوودە . بەڵام ئەم مەسەلەیە بەهەردوو هاوسەر ئەنجام دەدرێت . لێرەدا مەبەستمان زیاتر لە ڕەفتاری : یەك ڕوویی وراستگۆیی و یەك جۆر مامەڵە کردن لە دەرەوەی ماڵ و لەناو ماڵ و هاوسەنگکردنی هەڵسوکەوت کردن لەگەڵ هاوسەر بەتایبەتیش هەلسوکەوتی پیاو لەگەڵ ژنەکەی . بەو مانایەی لەخێزاندا پیاوان چۆن مامەڵە دەکەن لەدەرەوەی ماڵیشدا هەمان بۆچوون و ڕەفتاریان هەبێت،نەك بەپێچەوانەوە بن . چونگە هەندێ لە پیاوان، ڕەنگە ڕێژەشیان زۆر بن، لە ماڵەوە جۆرێ مامەڵە دەکەن و لە دەرەوەش جۆرێکی تر، ئینجا بۆ تاووتوێ کردنی ئەم تەوەرە بۆچونی چەند کەسێکمان وەرگرتووە:

لەمەڕ ئەم ڕەفتارە ناجۆرەی هەندێ لە پیاوان کە زۆر جار کێشەی کۆمەڵایەتی و خێزانیشی لێدەکەوێتەوە (چاوان فەخرەددین)چالاکوان لەبواری کۆمەڵگەی مەدەنیدا دەڵێت: هەندێك لەپیاوان بەجۆرێك لەماڵەوە مامەڵەو ڕەفتار دەکەن کاتێك لەدەرەوە دەیانبینیت،سەرت سوڕدەمێنێت، بەدەست خۆت نییە لە خۆتەوە سەرت سووڕدەمێنی لەم دوو ڕوویە و دەڵێی باشە ئەم پیاوانە چۆن دەتوانن ئەو جۆرە سیناریۆیانە لەدەرەوەی ماڵ دروستبکەن؟ بەتایبەت لەگەڵ ژنەکانیاندا، هەرگیز کاتێك دانانێن بۆگفتوگۆ کردن یاخود بۆ چوونە دەرەوە بەڵام ئامادەیی ئەوەیان تیایە بۆ کچێك زۆربەی کاتەکانیان تەرخان بکەن و تەنانەت پێکەوە بچنە ریستورانتێك نانێك بخۆن، بەڵام پیاوی وەها ئەگەر ژنەکەی داوای لێبکات سەد بڕوبیانو دەهێنێتەوە وپێیدەڵێت : کاتم نییە.

بەڵام بەپێچەوانەوەی (چاوان) مامۆستا (رزگار جلال)، پێیوایە، کە ژنانیش هەمان ڕەفتاریان هەیە، بەڵام بەجۆرێکی دیکە ئەو دەڵێ : زۆربەی کچ و ژنی

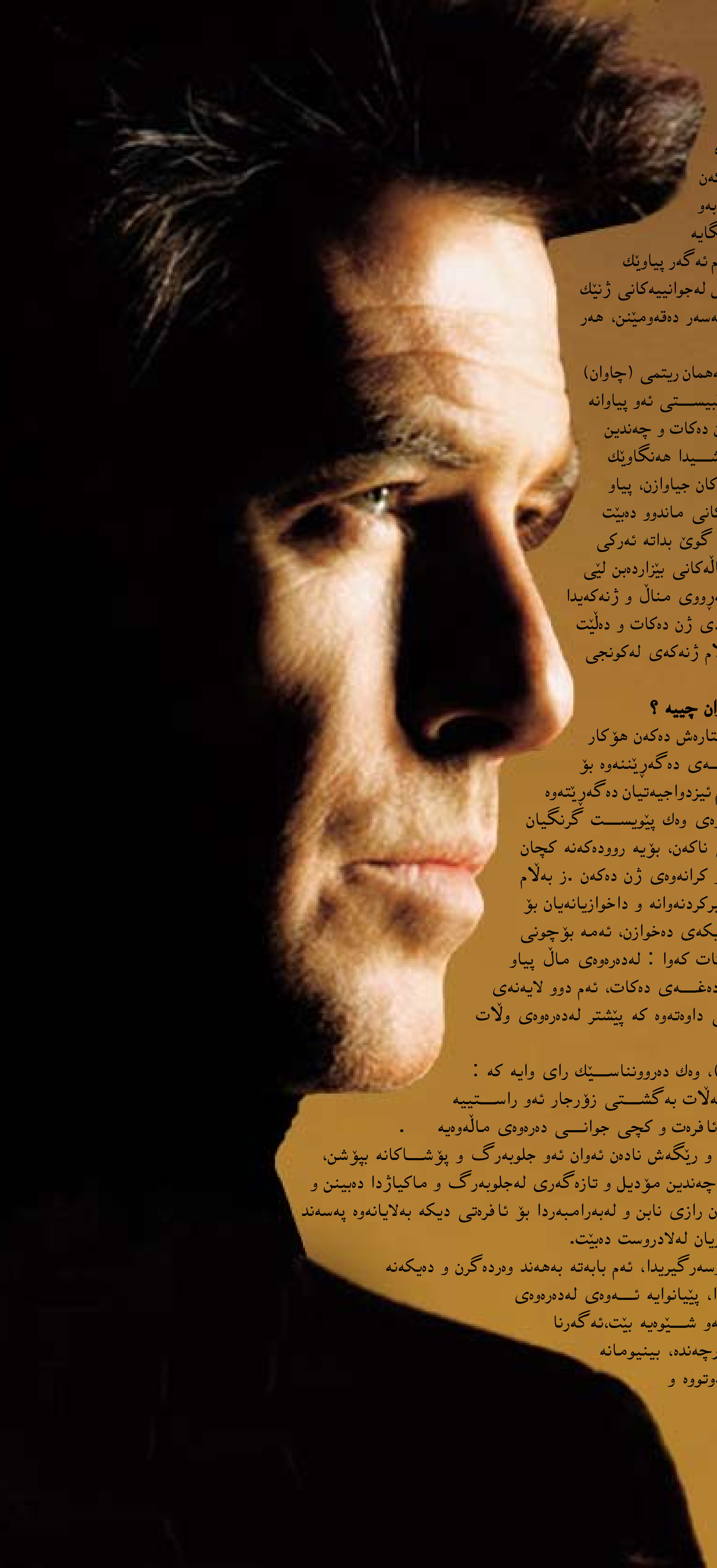

ئێمە کاتیك لەدەرەوە دەیان بینین نایان ناسیتەوە ئەوەندە ماکیاژ وجوانکاری لەروخساریاندا دەکەن و خۆیان دەڕازێننەوە، لەبەرامبەردا لەماڵەوە بەو شێوەیە نین،لەسەر ئەم جوانکاری و ئارایشتگایە چەندین ژن و پیاو کێشەیان بۆدروست بووە، بەڵام ئەگەر پیاوێك لەدەرەوە سەرنجی ژنێك بدات یان بەجۆرێك باس لەجوانییەکانی ژنێك بکات دەبێتە خاڵێك لەسەر ئەو پیاوە هەرای لەسەر دەقەومێنن، هەر مەپرسە بە هیچ ناکوژێتەوە.

بەڵام پێدەچێ (ئاشتی عەبدوڵلا)ی نوسەر بەهەمان ریتمی (چاوان) پیاو زیاتر خەتابار بکات و دەڵێت: دەمێکە گوێبیستی ئەو پیاوانە بووین کە لەدەرەوە باس لەئازادیەکانی ژنان دەکات و چەندین وتار و لێکۆڵینەوەیان نوسیوە، لەناوخێزانەکەشیدا هەنگاوێك لەو قسەنەیان نەبردۆتە پێشەوە، بیرکردنەوەکان جیاوازن، پیاو لەبەرئەوەی زیاتر دەچێتە دەرەوە و بەکارەکانی ماندوو دەبێت لەماڵەوە هەوڵ ئەدات پشو بدات بێ ئەوەی گوێ بداتە ئەرکی خێزان لەهەموو لایەنەکانەوە، بۆیە ژن و منداڵەکانی بێزاردەبن لێی لەوەڵامی ئەم بێزاریەشدا پیاوان تورە دەبن و بەرووی منالْ و ژنەکەیدا هەڵدەچێت.یان نووسەرمان هەیە داوای ئازادی ژن دەکات و دەڵێت ئاساییە تا نیوەی شەو ژنان لەدەرەوە بن،بەڵام ژنەکەی لەکونجی ماڵدا زیندان کردووە و بۆی نییە بێتە دەرەوە.

هۆکاری ئەم جۆرە رەفتارەی پیاوان چییە ؟

رەنگە ئەو پیاوانەی کە ئەم جۆرە رەفتارەش دەکەن هۆکار و پاساوی خۆیان هەبن، زۆریان هۆکارەکەی دەگەڕێننەوە بۆ ژنەکانیان بەتایبەتیش پێیان وایە هۆکاری ئەم ئیزدواجیەتیان دەگەڕێتەوە بۆ کاردانەوەی ژنەکانیان لەماڵەوە، لەبەرئەوەی وەك پێویست گرنگیان پێنادەن و ئەوەی ئەوان دەیخوازن جێبەجێی ناکەن، بۆیە روودەکەنە کچان و ژنانی دیکە، یاخود حەز لەگۆڕانکاری و کرانەوەی ژن دەکەن .ز بەڵام هاوکات ژنانیش پێیانوایە پیاوان ئەم جۆرە بیرکردنەوانە و داخوازیانەیان بۆ ژنی خۆیان قبوڵ ناکەن بەڵام بۆ ئافرەتی دیکەی دەخوازن، ئەمە بۆچونی (ئەستێرە صابر)ە ئەو ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کەوا : لەدەرەوەی ماڵ پیاو حەزی لەهەموو شتێکە بەڵام لەماڵەوە قەدەغەی دەکات، ئەم دوو لایەنەی پیاوان بەرای من زیاتر لەو کەسانەدا رەنگی داوەتەوە کە پێشتر لەدەرەوەی وڵات ژیاون.

هەر لەم روانگەوە (شاناز ئاوات)، وەك دەروونناسێك رای وایە کە : کۆمەڵگەی کوردی بەتایبەتی و رۆژهەڵات بەگشتی زۆرجار ئەو راستییە دەدرکێنن، کە هەمیشە چاویان بەدوای ئافرەت و کچی جوانی دەرەوەی ماڵەوەیە . هەرئەمەش دەبێتە هۆی تورەیی ژنەکانیان، و رێگەش نادەن ئەوان ئەو جلوبەرگ و پۆشاکانە بپۆشن، ئافرەتان لەرێگەی کەناڵەکانی راگەیاندنەوە چەندین مۆدیل و تازەگەری لەجلوبەرگ و ماکیاژدا دەبینن و حەز دەکەن وەك ئەوان بن،بەڵام هاوسەرەکانیان رازی نابن و لەبەرامبەردا بۆ ئافرەتی دیکە بەلایانەوە پەسەند و دڵگیرە، بۆیە چەندین خوێندنەوەی جیاوازیان لەلادروست دەبێت.

هاوکات کچانیش لەکاتی پرۆسەی هاوسەرگیریدا، ئەم بابەتە بەهەند وەردەگرن و دەیکەنە خاڵی گفتوگۆ کردن لەگەڵ بەرامبەردا، پێیانوایە ئەوەی لەدەرەوەی ماڵ قبوڵی بکات دەبێت بۆ خێزاکەشی بەو شێوەیە بێت،ئەگەرنا بەکەسێکی دڵ پیسی لەقەڵەم ئەدەن، هەرچەندە، بینیومانە لەدوای هاوسەرگیری ئەو راستییە دەرکەوتووە و بۆچونەکان پێچەوانە بوونەتەوە.

ژیانێک لەپێناو خۆشەویستییەکی بێئاکام و بێدەرئەنجامدا

ئا: ناسك سەعید

سەرەتای یەکتر ناسین

ئەو چرکە ساتەی لەسوپەرمارکێتەکەدا (هێمن)م بینی و بەهۆی کەلوپەل کڕینەوە هەندێك گفتوگۆم لەگەڵیداکرد، هەستم بەخۆشییەکی زۆر کرد و تەواو سەرنجی راکێشم. لەو رۆژەوە ئەگەر تەنها کەلوپەلێکم بکڕیبایە سەردانی سوپەرمارکێتی سەر سووچی کۆڵانەکەمان دەکرد، لەمەوە (هێمن) هەستی بەوە کردبوو کە خۆشەویستیەك و سەرسامیەکم بۆی هەیە،ئەویش زۆر راشکاوانە قسەی لەگەڵمدا کرد، لەم قسەکردنەدا ژمارەی مۆبایلمان گۆڕییەوە،لەمەوە رۆژانە بەنامەو تەلەفۆن قسەمان دەکرد.

کاتژمێر (٩)ی شەو بوو شەوێکی زۆرسارد بوو هاوکات وردە وردە بەفریش پروشەی دەکرد، لەو کاتەدا زەنگی تەلەفۆنم بۆ هات و سەیری مۆبایلەکەم کرد بینیم (هێمن) بوو، وەڵامم دایەوە، دوای سڵاوکردن (هێمن) وتی : (ژینۆ) گیان رات چیە ئەگەر من بچمە دەرەوەی وڵات و دواتر تۆش بەرم، بەبیستنی ئەم قسەیە تووشی شۆك بووم، چۆن بڕیارێکی وەها کتوپرت وەرگرت، وتی: دەمێکە بیرم لێکردۆتەوە بەرلەوەی تۆ بناسم بەڵام کاتێك تۆم ناسی زیاتر سوربووم لەسەر ئەو بڕیارە، ناچارم بۆ بژێوی خۆمان ئەم کارە بکەم. ئەو شەوە رازی نەبووم، بەڵام بۆ چەند رۆژی داهاتوو رەزامەندی خۆم نیشاندا .

بۆ بەیانی کاتێك لەپەیمانگا گەڕامەوە چوومە سۆپەرماکێتەکەو لەگەڵ (هێمن)دا لەسەر ئەو مەسەلەیە گفتوگۆمان کرد، پاش چەند رۆژێك (هێمن) خواحافیزی لێکردم و سەفەری کرد، پاش دوو هەفتە پەیوەندی پێوەکردمەوە و وتی : گەڕاومەتەوە بەڵام نایەمەوە بۆ سلێمانی لەدهۆك دەبم هەوڵ ئەدەم برۆمەوە . بۆیە جارێکی تریش رۆیشتەوە ودیسان بەهەمان شێوە گەڕایەوە . (هێمن) دایکی خۆی نەبوو بەڵکو باوەژنی هەبوو بۆیە زۆر لەگەڵ ماڵەوە کۆك نەبوو، لەبەرماڵەوەیان لەگەڵ هاوڕێیەکیدا تەنیسقیان کردبوو کە تەلەفۆن بۆ باوکی (هێمن) بکات و بڵێت (هێمن) گەیشتۆتە بەریتانیا لەکاتێکدا هەر لەدهۆك بوو.

(هێمن) زیاد لەساڵێك لەوێ بوو کە پێیوتم (ژینۆ) گیان زۆر بێتاقەتم حەز ئەکەم بێمەوە لەوماوەیەدا چەندین درۆی لەگەڵ باوکیدا کردبوو و قەناعەتی پێکردبوو کە لەدەرەوەی وڵاتە، وتم : ناتوانیت بێیتەوە چونکە ئاشکرا دەبێت دواتر بێیتە داوام لەماڵی ئێمە هەر ئاشکرا دەبیت لەبەرئەوە دەبێت تەنها ماڵەوەتان بنێریت بۆ ماڵی ئێمە، بەهەرحاڵ ئەم بەرنامەیەمان سەری گرت و مەسەلەی داواکردن و مارەکردن تەواوبوو، بەڵام ئەوەی مایەوە مەسەلەی رۆیشتنی من بوو، (هێمن) رۆژانە پەیوەندی پێوە دەکردم و رێگەچارەمان دادەنا، هەرچەندە هەمووی بێ سود بوو، تادواجار (هێمن) وتی : من لەگەڵ براکەتدا قسە دەکەم بەڵکو چارەیەکی پێ بێت.

(هێمن) لەگەڵ براکەمدا قسەی کرد و تەواوی راستییەکانی پێوت، براکەم پێی وت : کە بێتەوە بۆ سلێمانی، بەڵام نە من،نە (هێمن) رازی نەبووین.خۆم زۆر هەوڵم لەگەڵ براکەم دا تا رازی بکەم،بەڵام بێسود بوو. براکەم وتی : لەبەرئەوەی درۆتان کردووە من قسە لەگەڵ باوکمدا دەکەم، باسکردنی ئەو بابەتە لەماڵی ئێمە بوو بەدەنگە دەنگ و ئەنجامەکەی

ئەوەبــوو کە دەبێت (هێمــن) بێتەوە، ئەویش لەبەر ماڵی باوکی نەیدەتوانی بێتــەوە، بۆیــە بڕیاردرا کــە ئێمە جیاببینەوە.بەبێ ئەوەی من ئاگاداربم بە(هێمن)یان وتبوو دەبێت ژینۆ تەڵاق بدەیت.مــن بەباوکــم وت بەوە رازی دەبــم بچمە دهــۆك لەگەڵ (هێمن) دا بژیم بەڵام باوکم بەهیچ شــێوەیەك قبوڵی نەکرد، هاوکات (هێمن) وتی : منیش تەڵاقی نادەم، ئەوەندەی دیکە کێشەکەمان قووڵ بۆوە.

ڕۆژێــك دایکــم چوو بــۆ ماڵی (هێمــن) و پێیوتبون کــە کوڕەکەیان لێرەیەو دەبێــت بێن کچەکەمان تەڵاق بدەن، بەمەش ئەوەندەی دیکە لەهێمن توڕەببوون، باوکی رازی بوو کەمن و هێمن جیاببینەوە،من هەرپێم دادەگرت کــە جیانەبینەوە و بچــم بۆ دهۆك، لەم مەســەلەیەدا تەنها خوشــکێکم پشتگیری دەکردم،بۆیە هێمن زۆر قسەی لەگەڵ براکەمدا کرد هەرچۆنێك بوو رازی کرد کە من بچمە دهۆك بەڵام کەسوکارم زۆر لێمتووڕە بوون.

نزیکەی شەش مانگ لەدهۆك ماینەوە، داوام لە (هێمن) کرد بڕۆینەوە بۆ ســلێمانی، وتم : بگەڕێینەوە باشــترە من هەوڵ ئەدەم لەدەزگایەك دابمەزرێم و ئەویش بچێتەوە ســەرکاری خــۆی، بەڵام هێمن هەر رازی نەبوو، لەســەر ئەو مەسەلەیە لێمان بوو بەناخۆشی، وتی : من هەوڵ ئەدەم بڕۆین بۆ دەرەوەی وڵات و پارەشــمان نەبوو هەردووکمان بڕۆین،بــەڵام بێ وەفایــی (هێمن) ئەوەبوو کە جارێکی دیکە ڕۆیشــتەوە بۆ تورکیا و منی بەجێهێشت، لەوێ زۆر مایــەوە دواتــر هەرچۆنێك بوو دەرچــوو گەیشــتە بەریتانیا، بەڵام گرفتی گەورە بۆ من دروســت بوو، بەبێ ئەوەی خەمێکــی من بخوات منی بەجێهێشــت، و نەمدەزانی چی بکەم؟ ئەوەی کە منی زۆر ناڕەحەت دەکرد ئەوەبوو کە من ســکم هەبوو، پاش ماوەیەکــی زۆر ئینجا (هێمن) وتی : من چۆن ڕۆیشتووم تۆش بەو رێگەیەدا بــڕۆ، ئەمەش گەورەترین گرفــت بــوو بۆ من، چونکە (هێمن) زۆر کەمتەرخەم بوو لەبەرامبەر من هیچ بیری لەمن نەکردەوە کە چۆن خێزانەکەم حاشایان لەمن کردووە و ناتوانم بگەڕێمەوە یان چۆن بەتەنها لەدهــۆك بژیم. لەبەر سەخت ژیان و ناڕەحەتی خۆم بڕیارمدا بگەڕێمەوە بۆ سلێمانی، بەڵام ئەوەی جــێ خەفەتم بوو ئەوەیــە کە ماڵی باوکم لەوپەڕی بێ بەزەییدا دەرگای ســۆز و خۆشەویســتیان لێداخستم و نەیانهێشت بچمەوە ئەو ماڵەو وتیان : قسەی ئێمەت شکاندووە بۆ کوڕێك کە ئەویش وەفای بۆت نەبوو بۆیە چۆن بەدوای ئەودا ڕۆیشتی با هەر ئەویش بەخێوت بکات و ماڵت بۆ دابنێت . بە داخەوە کە هەر بەمشێوەیە بێ جێگە و رێ مامەوە و تا ئێســتاش (هێمن) نە هیچی بۆ کردم و نە ئاوڕێکیشی لێدامەوە . بۆیە بە ناچاری لەرێگەی هاوڕێیەکمــەوە چوومــە یەکــێ لە رێکخراوەکانی ژنان و ئێستا لەوێ لە شلتەرێکیان کە بۆ ئەم جۆرە کێشانەیان دروســتکردووە، ژیان بەســەردەبەم و لەچاوەڕێــی لەدایکبوونی مناڵەکەم و هاتنەوەی (هێمــن)دام . جا نازانم چارەنووسم بە چی دەگات و ڕۆژگار چیم بۆ دەکات؟

قیستی عەرەبانەودەستگێڕ
كێشەی خێزانی لێكەوتۆتەوە

دیاردەی فرۆشتنی كەلوپەلی ناو ماڵ و جلوبەرگی ژنان و كەرەستەكانی جوانكاری بە هۆی دەستگێڕولە سەر عارەبانە و ئەو ئۆتۆمبێلانەی كە تەرخانكراوە بۆ فرۆشتنی ئەو جۆرە كەلوپەلانە دیاردەیەكە لەناوگەڕەكەكاندا دەبینرێت . ئینجا بەشێكی ئەو دەستگێڕ و عارەبانە و ئۆتۆمبێلانە بێجگە لەوەی كە بەنرخێكی گران شت دەفرۆشن، هەروەها كەلوپەلیش بەنرخی گرانتر بە قەرزدەدەن، ئەمەش وای كردووە تائێستا زۆر ئافرەت بە هۆیەوە توشی كێشە و ناخۆشی بن لە ماڵەوە لەگەڵ مێردەكانیان . تەنانەت حاڵەتی وا هەبووە ژن لە ماڵە مێردی زیز بووە یا مێردەكەی لە ماڵ دەریكردووە یا لە ئەنجامی پەرەسەندنی ناكۆكییەكانیان تەڵاقیش دراوە . چونكە لەوانەیە ئەو ئافرەتە پارەیەكی زۆر قەرزاربوبێت كە لە توانای مێردەكەی نەبووبێت ئەو بڕە پارەیە بداتەوە . بێگومان كەلوپەل بە قەرزگێڕانەوە چەند هۆكارێكی لە پاڵەوەیە و لەم ڕاپۆرتەدا هەوڵمان داوە ئەم كێشە بورووژێنین...

سەرەتا بۆ بەسەر كردنەوەی ئەم باسە بەنێو هەندێ كۆڵان و گەڕەكی شاردا گەڕاین بۆ ئەوەی بەشێ لەو ئافرەت و دەستگێڕ و خاوەن ئۆتۆمبیلانە بدوێنین و بزانین ئەوان خۆین چ دەڵێن بۆ ئەم مەبەستە ڕێكەوتی (ئەمیر گەیلان)ی خاوەن عارەبانەمان لە گەڕەكێكی میللی كرد و لەسەر چۆنیەتی گەڕان و سوڕانیی بە نێو كۆڵان و گەڕەكەكان و چۆنیەتی مامەڵە كردنی لەگەڵ ئافرەتان گفتوگۆمان لەگەڵی كرد و ئەویش بەجۆرە قسەی خۆی بۆ كردین و وتی: من لە مێژە ئەم كارە دەكەم و قازانجەكەشی باشە و خۆمی پێبەڕێوە دەبەم . بەیانیان دەردەچم تا نیوەڕۆیە حەوت هەشت گەڕەك دەكەم . بۆ ئێوارەكەی ئەگەر پێڕابگەم یەك دوو گەڕەكی دیكەش دەكەم . لە هەندێ كۆڵانی ئەم گەڕەكانەكڕیاری خۆم هەیە لەهەندێكی تریشیان هەندێ لە ئافرەتان بە گوێرەی پێوستیان بە شتومەك و كاڵا رووم تێدەكەن . ئافرەتە كڕیارەكان زۆربەی شتەكانم بە قەرز دەبەن، جا سەرەتا نیوەی پارەكەیان لێوەردەگرم، نیوەكەی تریش بەقەرز و هەر جارەی بەشێكیان لێوەر دەگرم . من تا ئێستا لەسەر قەرزەكانم تووشی كێشە نەبوویمە لەگەڵ كڕیارەكانم چونكە شت نادەمە كڕیارێك بە قەرز ئەگەر نەیناسم و دڵنیا نەبم لەوەی كە قەرزەكەی لە كات و ساتی خۆی دەداتەوە . بەڵام هەبووە لەگەڵ كڕیارەكانی دووچاری كێشە بووە جا لەسەر كات و سات دانەوەی قەرزەكەی بووبێت یان لەسەر بڕی پارەكە بووبێ كە لەگەڵ مێردەكەی تووشی كێشە بوە و ئەویش لەگەڵ خاوەن عەرەبانەكە دەیكاتە كێشە . من نازانم چ ئافرەتێك لەسەر ئەمە لەگەڵ مێردەكەی تووشی كێشە بووە یان نە، بەڵام بۆ خۆم شت بەقەرزدانم پێباشە . بەڵام **(وریا مستەفا) كە ئێ و ئەم كۆڵان ئەو كۆڵانان دەكات**

دەڵێ : کەلەپەلەکانی من زۆربەی کەرەستەی جوانکاری و جلوبەرگن و زۆر جار بەقەرز شت دەفرۆشمە کڕیارەکانم . بێگومان مادام بە قەرز بیدەم نرخەکەی دوو جار و سێ جارگرانتر دەبێ و کڕیارەکەش بە خۆی دەزانێ کە شتی بە قەرز گرانتر دەکەوێ لە شتی بە حازر . من دوو جاران بە چاوی خۆم بینیومە کە ژن و مێرد لە سەر شتکڕین بەقەرز لە سەر عارەبانەکەم تووشی دەمەقاڵە هاتوون . جارێکیان ژنێك بێپرسی مێردەکەی دووقاتی برد، کە ئێوارە مێردەکەی زانیبووی کردبویانە مشتومڕ و بۆ بەیانییەکەی کە چوومەوە کۆڵان ژنەکە هاتبوو جلەکانی هێنابۆوە منیش گوتم وەرینا گرمەوە گوتی بەخوا ئەگەر لێمی وەرنەگرییەوە مێردەکەم سوێندی خواردووە و تەڵاقم دەدات منیش لەناچاریان لێموەرگرتەوە گوتم با لە سەر شتێکی وەها ماڵی لێتیکنەچێت . جارێکی تریش ژن و مێردێك هەر لەسەر عارەبانەکەم لەسەر ئەوەی ژنەکە بەقەرز کۆمەڵێك کەلوپەلی بەبێ پرسی مێردەکەی کڕیبوو کردیانە قڕەقڕ و مشتومڕ و مێردەکەی بەزۆر شتەکانی پێهێنابۆوە .

ئەم دیاردەیە لەناو ڕەتکردنەوە وسوودەکانی (شێرزاد کانەبی) ئەم دیاردەیە بە دیاردەیەکی ناشیرن وەسف دەکات و دەڵێ: بەرانی من دیاردەیەکی ناشیرینە کە ئەمرۆ لە کوردستان بوونی هەیە ئافرەتانێکی زۆر کەلو پەل بە قەرز دەگێڕنەوە بە تایبەتی لە گەڕەکە میللییەکان بە ڕیژەیەکی بەرز هەستی پێدەکرێت .بێگومان ئەم شتە تەنها چاولێکەرییە چونکە ئافرەتێك کاتێك دەبینێت دراوسێیەکەی شتێك دەگێڕێتەوە بەقەرز دەڵێ دیارە باشە بامنیش بیگێڕمەوە . خۆ ئیرەییش بە یەکتر ڕۆڵی خۆی هەیە یەك لەرقی ئەویتر شت دەکڕێ . خەریکە بڵێم ئەم دیاردەیە وەکو کولتورێکی لێهاتووە واتە وەنەبێت تەنها یەك کەس و دووکەس ئەم کارە بکەن بەڵکو خەڵکێکی زۆر دەیکات.

بەڵام بە پێچەوانەی (شێرزاد)، مامۆستا **(شەونم تەحسین) ئەم کارە بە کارێکی باش لە قەڵەم دەدات و دەڵێ:** پێموایە کارێکی زۆرباشە چونکە یارمەتی ئەو کەسانە دەدات کە کەم دەرامەتن توانای دانی بە یەکجاری پارەکەیان نییە . بەڵام هەندێجار کێشەکە لەوە پەیدا دەبێت کە ئافرەتی وا هەیە چەند مانگێك لەسەر یەك کەلو پەل دەگێڕتەوە و پارەکەشی نادات تاوای لێدێت پارەکەشی پێنادرێت و هەم لەگەڵ فرۆشیارەکە و هەمیش لە ماڵەوە لەگەڵ مێردی دووچاری کێشە دەبێت . پێموایە ئەو جۆرە ئافرەتانە یا ئەوەتا ژنێکی کابان و ئیداری نین یا ئەووەتا لە رووی دەروونییەوە کێشەیان هەیە . چونکە دەبێت مانگانە پارەیەکی دیاریکراو بدەیت تا لەسەرت زۆر کۆنەبێتەوە . هەروەها خاتوو شەونم گوتیشی: من بەش بە حاڵی خۆم کەل و پەل بە قەرز دەگێڕمەوە بەڵام بەپێی توانی گیرفانی خۆم و هەفتانە پارەکەی دەدەمەوە نایەڵم لەسەرم کەڵەکە بێت و کەل و پەلی زۆریش ناگێڕمەوە کە توانای دانەوەی پارەکەم نەبێت . بۆیە داواکاریشم لە هەموو خانمان کە کەل و پەلی وا زۆر نەگێڕنەوە تا زۆر کۆببێتەوە و بەهۆیەوە توشی کێشەی ناو خێزان و لێکجیابوونەوە و تەڵاق ببن . چونکە لە ماوەی رابردوو دراوسێیەکمان لەبەر ئەوەی بەبێ پرسی هاوسەرەکەی شتی زۆر گێڕابۆوە پارەکەش زۆربوو گەیشتە ملیۆنیوێك تاوای لێهات هاوسەرەکەی زۆر لێی توڕەبوو بوە کێشەیان و ئاخیرییەکەی تەڵاقیدا.

هەروەها بەشێکی ئافرەتان لەگەڵ ئەوەدانین کەلو پەل بە قەرز بگێرنەوە چونکە هەردەبێت بیدەیتەوە زوو بێت یاخود درەنگ دواتر لەوانە کێشەوگرفتی بە دواوەبێت هەروەك شیلان ئەحمەد دەڵێ: بەرای من هیچ مانایەکی نییە ئافرەت شتێك بە قەرز دەگێڕێتەوە بڕەکەی ١٠٠٠ یان ٢٠٠٠ هەزارە هیچ مانایەکی نییە نازانم هاوسەرەکەی پارەی پێ نادات یاخو هەر خودی ئافرەتەکە خۆی حەز بە قەرزاری دەکات . من هەتاوەکو ئێستا کەل و پەلم بە قەرز نەگێڕاوەتەوە لەو عارەبانە و ئۆتۆمبێلانەی کە لە کۆڵانەکان کەلو پەل دەفرۆشن چونکە ئەوانەی لە کۆڵانەکان دەگەڕێن شتەکانیان باش نییە دواتریش بۆ دراوسێ لە شتە تایبەتیەکانت بزانێت هەروەها هەرکاتێکیش کابرا هات بۆ داواکردنەوەی قەرزەکەی دێت لە دەرگا دەدات. لەبەر ئەوە خۆش نییە چونکە جاری وا هەیە تۆ میوانت هەیە لە پێش چاوی میوان داوای قەرزت لێبکات بۆیە من بەشتێکی هەڵەی دادەنێنم. **(عەلی شەمسەدین) دەڵێ :** بۆ ماوەی ١٣ ساڵ زیاترە کمالیات و شتی ئافرەتان بە کۆڵانەکاندا دەگێڕم و دەفرۆشم، سەرەتا شتم بە قەرز نەدەدا بەڵام دواتر کڕیارێکی زۆرم پەیداکرد پێمباش بوو بە قەرزیش شت بدەم و لە هەندێکجار توشی کێشە دەبم چونکە هەندێك ئافرەت هەیە قەرزەکەم ناداتەوە و یاخود زۆر وەدرەنگی دەخات ناچارم هیچی تر شتی پێ نەدەم دواتر ئەگەر قەرزەکەی نەداوە ناچارم بە پیاوەکەی بڵێم . ماوەیەك بەر لە ئێستا ئافرەتێك بۆماوەی ٥ مانگ زۆربەی هەفتەکان کەلوپەلی بە قەرز دەگێڕایەوە هەر پارەی نەدەدا ناچار بووم بە هاوسەرەکەی بڵێم بەڵام کاتێك بە هاوسەرەکەیم گوت زۆر سەری سوڕما کە خێزانەکەی بایی ٨٠٠هەزار دینار قەرزارە دواتر وتی : من پەیوەندیم پێوەنییە، پێت نەدابایە . دواتر کێشەکە چەند مانگێکی خایاند لە کۆتایدا بە زۆر پارەکەم لێسەند . بەڵام ئافرەتیش هەیە کەلوپەلی سەر عارەبانە و ئۆتۆمبیلە گەڕۆکەکان ناکڕن.. و دەڵێن هەمووی شتی خراپ و سادەن و پارەکەشیان پێ زۆرە .. **خاتوو (ئەسما بیلال) کە دانیشتووی گەڕەکی بەختیارییە و ئەندازیارە دەڵێ :** بۆ خۆم بە هیچ شێوەیەك کەلوپەلی سەر ئەو عارەبانە و دەستگێڕانە نەك هەر بە قەرز بەڵکو بە نەختینەش ناکڕم . چونکە کەرەستەکانیان هەمووی خراپ و بێکەڵکن، شتێکی واش ناهێنن سوودی هەبێ ئەگەر بشیهێنن دڵنیابە بەنرخێکی زۆر گران دەیفرۆشنەوە . جارێکیان ژنە دراوسێییەکمان لەگەڵ مێردەکەی ببوە کێشەی لەسەر ئەوەی کە ژنەکە چەند پارچە قوماشێکی لە سور عەرەبانەیەك کڕیبوو ئێوارە مێردەکەی کە زانیبووی کردبویە شەڕ لەگەڵی و دیار بوو مستێکی توندی خێواندبووە چاوی و بۆ بەیانی بەری چاوی شین و مۆر ببوو . بەیانی کە یەکترمان بینی بەخۆی هۆی چاو شین و مۆر بوونەکەی بۆ باس کردم منیش گوتم چیت کڕیووە ئەویش پارچە قووماشەکانی پێنیشاندام، کە لە نرخەکەیم پرسی، نرخێکی خەیاڵی گوت منیش پێمگوت بەخوا ئەو نرخەی کە پێتی فرۆشتووە سێ هێندەی نرخی بازاڕە و پیاوەکەت هەقی بووە وا تووڕە بووە . ئیتر کە خاوەن عارەبانەکە هاتبۆوە پاش مشتومڕێکی زۆر ئەوجا رازی ببوو پارچە قوماشەکان وەربگرێتەوە .

(هێڤین سەلام) کە توێژەرێکی کۆمەڵایەتیە ئاماژە بۆ ئەوەدەکا کە: دیاردەی کەلوپەل فرۆشتن لە ناو کۆڵانەکان تەنها لە هەرێمی کوردستان هەیە چونکە نە لە وڵاتە ئەوروپیەکان نە لە ئاسیاش ئەم دیاردەیە نییە . بە بڕوای من پێشتر ئەمە لە گوندەکان باوبوو چونکە هیچ شتێك نەدەگەیشتە گوندەکان و دانیشتووانی گووندیش رووبان لە شارەکان نەدەکرد ناچار ئۆتۆمبێلێك دەچوو بۆ گوندەکان و کەلوپەلی جۆراوجۆری لەگەڵ خۆی دەبرد . دەتوانم بڵێم پێش ساڵی ٢٠٠٧ ئەم دیاردەیە هەروەك خۆمان دەیبینین بەروکەمبوونەوە چووە لەبەرئەوەی خەڵکە هۆشیارییەکی زۆری هەیە لە چاو جاران هاوکات باری گوزاری خەڵکیش بەرەوپێش چووە . بەڵام لە گەڕەکە میللییەکان زیاتر دەبینرێت . لە لایەکی ترەوە شت بە قەرز گێڕانەوە ڕەفتارێکی نەرێی زۆر خراپە ماکی کۆمەڵایەتی جۆراوجۆری لێدەکەوێتەوە،چونکە هەندێکجار بۆتە هۆی هەڵوەشانەوەی خێزانێك یان دروستبوونی کێشەوگرفتی گەورە.

لەگــەڵ ئەو گۆڕانکاریانەی لەم ســەردەمەدا کە کۆمەڵگەی کــوردی بەخۆیەوەی بینیوە، کە بەشــێکیان ئەرێین و گۆڕانکاری بەسەر جۆر و ســتایلی ژیانماندا هێناوە، بەڵام ئەم گۆڕانکاریانە هەندێ دیاردەی نێگەتیڤیشــی لەگــەڵ خۆیدا هێناوە، یەکێك لەو دیــاردە نێگەتیڤانەش نێرگەلە کێشــانی ئافرەتانە، کە بەرادەیەکی بەرچاو زیادی کردووە و تەنانەت لە شوێنە گشتییەکانیش لێرەو و لەوێ ئافرەت دەبینرێت نێرگیلە دەکێشــێ . تەشــەنە کردنی کێشانی نێرگیلە لەلایەن ئافرەتانەوە کە خوویەکی خراپ و زیانبەخشە بە تەندروستیان، هۆکار و دەرەنجامی خۆی هەیە، لەم راپۆرتەدا هەوڵدەدیــن ئەم دیاردەیە تاوتوێ بکەین و هــۆکاری بڵاوبوونەوەکەی لە زاری ئەو ئافرەتانەی کە خۆیان ئێستا خوویان پێوە گرتووە بابەتەکە بخەینەروو .

بڵاوبوونەوەی کێشانی نێرگەلە لەلایەن ئافرەتانەوە خەریکە دەبێتە دیاردەیەک

(سەبریە ئەحمەد) کە دانیشتووی شاری ســلێمانییە و دەمێکە فێری نێرگەلە کێشان بووە، ســەبارەت بە چۆنییەتی خوو گرتنی بە نێرگەلە دەڵێت « لەگەڵ هاوســەرەکەم زۆرجار دەڕۆین بۆ ڕێســتۆرانت و شوێنی گشــتی نێرگەلە دەکێشــم هــەر بەهۆی ئەویشــەوە فێــر بووم چونکە لەماڵەوە بۆ خۆم ئامادەی دەکەم بۆ هاوسەرەکەم. ئەوە هۆکار بــوو بۆ ئەوەی فێری نێرگەلە کێشان ببم. هەر بۆیــە ئەو جێگانەی کە بۆی دەچین شــوێنە ڕاقیەکان و پێشــکەوتوەکانن، جــا لەم شــوێنانە ئەوەنــدە ئافرەتی دەرەوەی وڵات و ئافرەتــە عەرەبی لێن و بە ئاشکرا و بە بەرچاوی خەڵکەوە ئــەم چــڕە دووکەڵــە هەڵدەمژن بەڕاســتی ئەو شەرمەیان شــکاندوە بۆ نێرگەلە کێشــان، بــە تایبەت بۆمــن دوو هاوڕێی ئافرەتی عەرەبم هەیە کە ئەوانیش دەکێشــن لەو شــوێنە گشــتیانەدا . ئینجا زۆر شەو دەڕۆینە پارکەکان بۆ بەسەر بردنی کاتێکی خــۆش نێرگەلەکەش لەگەڵ خۆمان دەبەین . تائێســتاش کەس نەیوتوە عەیبە نێرگەلە بکێشین. لای کوردیش ئەوەندەی عەیبە کە هاوسەرەکەت ڕەزامەندی لەسەر شتێك نەبێت، بەڵام من هاوســەرەکەم ڕازییــە بۆ ئەوەی بیکێشم، نێرگەلە کێشانیش زۆر تایبەتترە لە جگەرە کێشــان بۆیە زۆر ئاساییی و ئاسانە بۆ ئافرەتان بەڵام ئــەوەی نارەحەتم ئەکات منداڵەکانمە ئەیانــەوێ دووبارەی هەڵس و کەوتەکانی ئێمە بکەنەوە، بۆ نموونە کوڕەکەم ١٦ســاڵە پێیدەڵێم مەیکێشە، ئەڵێت خۆت و بابم مەکێشن بۆئەوەی ئێمەش نەکێشین.

(لەیلا ئەبوبەکر) کارمەندە لە نەخۆشخانە تەمەنی ٣٦ ساڵە کە نزیکەی شەش مانگێگە فێری کێشــانی نێرگەلە بــووە دەڵێت: بۆ ماوەی شەش مانگە فێری نێرگەلە کێشان بووم هۆکارەکەشی ئەو بۆنەیەتی کەهەیەتی چونکە بۆنەکانی زۆر تایبەتن بۆشم ئاساییە و لە زۆر شــوێنی گشتی دەکێشم بەتایبەت دوای نان خواردن پێم خۆشــە بکێشم . هەر بەوهۆیەشەوە دەچمە ئەو ڕێستۆراتانەی کە نێرگەلەیان هەیە. ئەو سەردەمە بەسەر چووە کە پێمان شەرم بێت نێرگەلە بکێشین. بگرە ئێستا وەك پۆزێك زۆربەی ئافرەتان دەکێشن نەك ئەوەی کەشــەرم بێت . ئێمەی ئافرەتان بەو هەموو دەســتکەوت و توانایەی خۆمان گەیشتوین بۆچی ئەوەندە تەسك بیربکەینەوە کــە شــەرم بێت ئەگــەر بێــت و نێرگەلە بکێشــین. بەڵام ئەگەر بێت و شــوێنێکی تایبەت بە ئافرەتان دروستبکرایە بۆ مانەوە و حەسانەوەی ئافرەتان و دانیشتنە تایبەتەکانی ئافــرەت خۆیان ئەوا گونجاوتر و تایبەت تر دەبوو. چونکە ئاساییە ئەگەر بڵێین ئافرەتان لەو شــوێنانە دڵنیاترو خۆشحاڵتر دەبن کە ئافرەتان بەڕێوەی دەبەن زۆر ئاشکراش دیارە کە هەڵســوکەوت کردن لەو شوێنانە لەگەڵ ئافرەتان خۆشترە تا پیاوان .

(شــنۆ عەلی) تەمەنی **٣٣** ساڵەو دەڵێت : کە چوومە ژیانی هاوسەرییەوە و لەگەڵ هاوسەرەکەم ئەو بڕیارەمان دا کە نابێت بێتە ناو ماڵــەوە جگەرە بکێشــێ ئەوەندە بێزار بووم لە جگەرە کێشــان. بەڵام کە وردە وردە لەگەڵی دەڕۆشــتم بۆ ســەردان و سەفەرە تایبەتیەکانــی ئافرەتی برادەرەکانیم دەبینی کە نێرگەلە دەکێشن ئەوەندەی پێدەوتم بۆچی نایکێشــی و بۆچی نایکێشی خۆت مەگرە چونکە لــە کۆتایدا هەر فێردەبی ئیتر ئەوە بوو کەوتمە لاســایی کردنەوەی ئەوانی تر و منیش فێری بووم . ئێستا لە ماڵەوەش و لە شوێنە گشــتیەکاندا دەکێشم و زۆر ئاساییە . لە شــاری ســلێمانی وردە وردە ئەو شتە دروســتبووە کە ئەوە عەیب نەبێت نێرگەلە بکێشین . باشــە بۆچی ئەو هەموو پیاو و گەنجە دەکێشن بۆچی کچان و ئافرەتانیش نەیکێشن . زۆربەشی تەنیا لاسایی دەکەنەوە

چونکە ئێستا بووە بە خوو پیاوان بۆ زۆر کۆڕو کۆبوونـــەوەی تایبـــەت ئافرەتەکانیان دەبەن ئەوە یەکێکە لە هۆکارەکان بەو تێکەڵاوییەی ئافرەتان و پیاوانیش ئەو دابە دروســـتدەکات کە ئاســـاییی بێتەوە کـــە ئافرەتان نێرگەلە بکێشن وەك هەموو خواردن و خواردنەوەکانی تریش ئەگەرچی بۆ تەندروستی زۆر خراپە بەڵام ئافرەتانیش ئـــازادن و مافی خۆیانە چیان پێخۆش بوو بیکێشن و بیخۆنەوە.

هەنسك فەریق تەمەنی ٢١ساڵەو دەڵێت: زۆربەی جـــار لە ماڵەوە نێرگەلە دەکێشـــم بەڵام تائێســـتا نەمهێشـــتوە باوك و براکانم بم بینن چونکـــە نامەوێ ئەوان ئاگادار بن دڵنیام پێیـــان ناخۆش دەبێت و لەناو خێزانی ئێمە زۆریان پێناخۆشـــە کچەکانیان نێرگەلە بکێشن تەنیا وەك پیاوەکان لاسایی دەکەمەوە دەشـــتوانێ کاتت پێبکوژێت بەس ئەوەندە، ئەگینا هیچ خۆشییەکی تری نییە و کەی بمەوێ وازی لێدەهێنم.

خوویەکی خراپ و زیانبەخش

ئەگەرچـــی هەنـــدێ ئافـــرەت چ وەك چاولێکەری و چ وەك حەز و ئارەزوو فێری نێرگەلە کێشـــان بووینە، بـــەڵام ڕێژەیەکی زۆری ئافرەتانیش هەن کـــە بە عادەتێکی ناتەندروست و زیانبەخشی دادەنێن و هەندێ لـــە ئافرەتانیـــش تەنانەت بە عەیبەشـــی دەزانـــن کـــە ژن یا کچ نێرگەلە بکێشـــن، بۆ نموونە (د.ســـەیران جەبـــاری) پێیوایە کە ســـەرەڕای زیانە تەندروستییەکانی، بە شتێکی ناشیرینیشـــی دەزانێ ئافرەت خوو بداتە فێربوونی هەڵمژینی ئەم چڕە دووکەڵە پیســـە و دەڵێت : من نازانم هەڵمژینی ئەو هەموو دووکەڵە زیانبەخشە چ خۆشی و تام و لەزەتێکی هەیـــە کە نەك ژن تەنانەت کە پیاویش دەیکێشـــێ !! بەڕاستی عادەتێکی خراپ و بێزەوەرە، ئەســـڵەن هەر شـــتێکی ناشیرینیشە کە دەبینی ئافرەتێك لە شوێنێکی گشتی نێرگەلەیەکی لە پێش خۆیەوە داناوە و خەریکـــی قوم لێدانییەتـــی . ئەوە جگە لەوەی کە لەســـەرێکەوە زیان بە تەندروستی خـــۆی دەگەیەنـــێ، زیان بە تەندروســـتی کەسانی دەورو بەر و تەنانەت ژینگەش دەگەیەنێت . خۆزگە حکومەت ئەم داردە زیانبەخش و ناشارستانییەی قەدەغـــە دەکرد کە بـــەڕای من هیـــچ پەیوەندییەکی بە ئازادی شەخسییەوە نییە .

مامۆستا (ماردین شوانی)یش پێوایە فێربوونی ئافرەتان بەم عادەتە جگە لە چاولێکەرییەکـــی کوێرانە هیچی تر نییە و دەڵێ : بەڕای من بڵاو بوونەوەی ئەم خووە زیاتـــر بەهۆی چاولێکـــەری و کاریگەری تەلەفزیۆنـــە عەرەبییەکانەوە بـــووە، کە لە ڕیپۆرتاژەکانیان و لـــە زنجیرە تەلەفزیۆنی و دراماکانیانـــەوە ئەم نە ر یتـــە پەخـــش دەکەن .

لای خۆشـــمان لێرە و لەوێ کـــە دەبینرێت هەنـــدێ لە ئافرتـــان دەیکێشـــن ئافرەتی دیکەش چاویان لێدەکەن و لاساییان دەکەنەوە . بێجگە لـــەوەش گازینۆ و چایخانەکان و بازرگانە چاوچنۆکەکانیش رۆڵێکی خراپ و نالەباریـــان هەیە لـــە بڵاوبوونەوەی

نێر گە لـــە

کێشـــان . بەراستی

هەقـــە هەمووومـــان بەگژ

ئەم داردە زیانبەخشـــەدا بچینەوە و

هوشیارییەکی گشـــتی بڵاوبکرێتەوە کە نـــەك هەر ئافرەتان بەتەنیـــا بگرە پیاوانیش وازی لێبێنن و تەرکی بکەن